

ВІСЬМНАДЦЯТЬ ЛІТ
української
академічної
громади

Львів. Бібліотека
АІ. УРСР

ДВАДЦЯТЬ ЛІТ
УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ
ГРОМАДИ

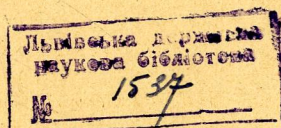
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ПРАГА

1941

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ГРОМАДИ

•
Тираж 2000 примірників
•

Р. Лісовий

Тридцяті роки студентського Львова.

(До генеалогії наших днів)

Тридцяті роки студентського Львова! Скільки змісту ховають в собі ці промовисті слова! Скільки болючих, досі нерозв'язаних питань замикають вони у собі!

За прикладами не треба довго шукати. Не йде в першій хвилі навіть про вибір засадничих проблем. Перше з краю питання, що прийде на думку, може бути вихідною площиною для розгляду цілої справи.

Чим є для молодого покоління й цілої суспільності нашого Заходу тридцяті роки студентського Львова? Невже ці бурхливі роки молоді належать безповоротно до минулого, по якому залишиться тільки спомин? А може ці роки «живуть» якось у наших днях і можуть «жити» ще далі? Або ще інший вислів нашим питанням: чи молоде покоління лишило ці роки за собою, здобуваючи якісь інші, нові позиції національно-суспільного життя, чи може воно живе й надалі добром студентського Львова, хоч від часу найбільшої нагуги студентського життя 30 рр. багато води з наших рік уплило в море? А може ці студентські роки принесли українській суспільності Заходу такі вартості духового порядку, що вони можуть бути між угольними каменями нашого актуального буття?

Видвигнені питання поставили нас у велику гущу неабияких заплутаних проблем одної, дуже поважної, ділянки українського життя. Хоч не можемо собі ще сьогодні докладно з'ясувати всі елементи тридцятих літ нашого життя в цій галузі*) і хоч немає ще відповідної віддалі до недавнього минулого, то найбільш істотні речі тих 30 рр. уже починають

*) Дуже нез'ясоване й делікатне є питання, як відбилося на нашому житті взагалі, а на житті молоді зокрема, існування такого партнера боротьби, яким був польський державний нарід, його духовість та вияви. До таких же нев'язаних справ належить теж м. і, вплив тюремних перживань на формування духового обличчя молоді.

виразно зарисовуватися. Є навіть загальне прочуття, що тими своїми «істотними речами» врастають ці роки у наші дні.

Проти такого розгляду може бунтуватися не один учасник тодішніх високих поривів студентської молоді Львова. Є люди, для яких ці пориви є **освяченим кивотом**, до якого **не вільно** підходити з **єретичними питаннями**, хоч би т. зв. «чисто-теоретичної натури»; для такої постави, у її найбільш однастайній відміні, єдиний несвятотатський підхід — це писати **«історію»** цих літ, а в цій історії оспівати «героїчну добу» повоєнної студентської бувальщини одного часового простору. Побіч цього розростається щораз більше **скептицизм** у відношенні до студентських ідеалів 30 рр. І одне й друге, і скептицизм і побожна постава до цих літ, є на нашу думку вистарчаючим свідоцтвом великої потреби нашої сучасності **глянути без найменшого остраху** на ці тридцяті роки, а **висновки додумати до кінця**. Ми переконані, що такий розгляд може бути елементом **у бою за речі засадничі**.

Автор цих рядків свідомий надзвичайних труднощів такого завдання. Ціле наше життя терпить від дуже важкої хвороби, якій назва: **трусливість думки**. Тільки тому можна завдячувати різні дивовижні явища. З нарікайлів можна би створити великий легіон; не бракує теж людей, що **прилюдно**, в слові чи у письмі, **називають поіменно** різні немілі справи, — одначе як же великий є брак волі й **відваги додумати речі до їх льогічного кінця!** Якщо б у нас уміли витривало й мужньо думати, то неодні «позиції», що за них копії до кінця ламати хочуть, змаліли б уміть в ніщо або зійшли би до абсурду. Ця хвороба думання не є випадковим явищем: вона показує яскраво, що у рядах «інтелігенції» домінуючу роль відіграє інтелігент з **гіпертрофованим півінтелігентом**, який не любить думати відважно до найдальших висновків. Та є ще інша небезпека писати про делікатні справи. Нею є поширена протисоціяльна справа у нашого читача: скільки разів порушуєте болючі питання суспільного порядку, матимете завжди велику кількість таких «прихильників», які шукатимуть власного задовільня в тому, що мовляв «один по другому вдаряє». Є навіть цілі групи з великими політичними програмами, у яких такі **відрухи злорадності є**, здається, **одиноким моментом пробудження зо сну**. Такі прояви, очевидно, не є **ніяким становищем** до створених ситуацій; вони є лише свідоцтвом загнивання даного середовища.

Тому в інтересі нашого суспільного життя мусить бути виборена засада: кожний читач, що в суспільній тематичі нашого видавничого життя шукає зловтіхи для себе, є розсійником розкладу. Усі питання з ділянки т. зв. суспільної проблематики, що не зродилися з любови до справи й з великого болю, є протисуспільною роботою.

Про студентські тридцяті роки Львова, про їх висоти й трагічні ситуації без того особистого заангажування, що названо вище болем, писати не можна.

I.

Не ставлю собі завдання давати на цьому місці історію студентського життя. Для нашого розгляду вистарчить дати лише найзагальнішу схему його розвитку. З цієї причини буде зрезигновано зо соціально-історичного родоvodu того покоління, до якого належить студентська молодь 30 рр.

Це випадок, що якраз на початку 30 рр. набирає студентське життя львівського осередку стільки інтенсивності. Це був час, коли хвиля оживлення розлилася в цілому українському житті. Вистарчить пригадати, що під кінець 20 рр. націоналістичні течії знайшли своє організаційне завершення, щоб стати до довгого змагу за майбутність українства. У тому ж часі кристалізаційний процес студентської молоді під націоналістичним прапором добігає до кінця та вивершується у створенні студентської **організаційної надбудови (СУСОП)**. Репресійна політика поляків прискіпшила тільки конечні процеси. У 1930 р. розв'язано Український Пластовий Улад. Ця подія мала для дальшого розвитку ситуації ще й тому великі наслідки, бо зробила всі спори про межі придатності пластової організації, що мусіла статутowo рахуватися із станом польської займанщини, спори про границі, до яких ще можна вдержувати легальні організації молоді, — все те зробило те одно польське потягнення майже **безпредметовою дискусією**. Так була приготована **тотальна відповідь** молоді на тотальне положення: відповідь та виявилася далекойдучою участю студентської молоді у перших лавах націоналістичного руху.

Тоді прийшло сильне скріплення боротьби проти польського панування й проти інших протинаукарських сил. Натуга ця виявилась у нутрі суспільності в **голосному конфлікті «батьків» і «дітей»**. У надзвичайно складній ситуації опинилася студентська організаційна надбудова. Вона не могла пірнути в підпілля хоч би навіть з тієї причини, що обтяжувати підпілля чисто студентським баястом не було можливе й доцільне. Знову ж з другого боку, легалізація надбудови в рамках польського панування означала би щонайменше далекойдучі **престижеві уступки** тієї молоді, яка проголошувала, що лінією зустрічі з польським займанцем має бути лінія боротьби. Одначе, користаючись з ускладненої ситуації на українському терені, студентство вдержувало довгими роками розлогу організацію, що назверх робила вражіння легальної, або такої, що **має бути** легальною, а в дій-

сності висунулася зпід польської контролю. Маючи таку виїмкову позицію, студентська надбудова не надто оглядалася на ті обмеження, що давили другі українські організації та розвинула неабиякий динамізм. Велика участь студентської молоді у революційних здвигах, участь, що за неї плачено важкими жертвами життя й юних літ, давала молоді великий моральний капітал для власного **самоутвердження** й для тих розправ, що їх називано боротьбою «молодих» зо «старими». Найбільше посилення цих розгрівок нотував рік 1933, коли молодь усією силою намагалася здобути право обов'язуючої норми для тієї постави, якої висловом були відомі рішення в справі свята «Українська Молодь Христові».

Справа «У. М. Х.» була найяскравішим моментом конфронтації студентської націоналістичної молоді з т. зв. старшим громадянством. Ці внутрі-українські розгрівки принесли засадничо перемогу «молодим», хоч «старших» противників було дуже багато. Молодь не уникала сутичок, а сама вишукувала терени розправ. Була тоді віра, що не повільним просяканням буде здобута перемога для своєї ідеї, а великими походами її визнають в нутро «чужих» теренів. Молодь була переконана, що по здобутті бодай засадничих позицій на внутрі-українському терені залишиться лише одне завдання: розправа з ворогом. Це вже мало бути завдання **нової суспільності**.

Може деколи, головню з уваги на трагічну нераз дорогу тієї молоді, виринули питання: **хто мав слухність**, «молоді» чи «старі»? Трагічні моменти життя молоді можуть декому підсувати думку, що «рація» була у «старих». Така думка «після празника» не має властиво сенсу. Хоч тодішні «старі» навіть тут і там неодну річ слушно підглядали, то вигравати вони не могли: на **тотальну** поставу молоді, поставу щирю й послідовну не мали вони сили дати **тотальну відповідь**. З цієї причини не мають вони підстав бачити у трагічних ситуаціях молоді пізнішого часу свою «перемогу», бо ці ситуації були вислідом **«повного небезпек»** життя тієї молоді та — додаймо ще — дуже тяжкого терену її діяння. З сьогоднішньої перспективи треба жаліти, що тодішні противники молоді якостево не виглядали надзвичайно. Від великого противника можна завжди багато навчитися.

Після найвищої напруги в 1933. р. почали проминати роки бурі. Промови підсудних підчас голосного процесу в 1936. р. у Львові були справді лише лебединою піснею років великої бурі. Не вільно думати, що польські репресії поставили греблю рухові молоді та зломали її актив. Джерело труднощів лежало деінде. Пригадаймо собі, що після 1934. р. почали множитися ознаки кризи серед студентського націоналістич-

ного активу. Одним із виявів явищ кризи була наприклад «справа Ковалюківни».

Згадуючи про «кризу», не маємо на думці організаційної кристалізації невдоволених, яких виразником у роках розпорошення націоналістичного студентства був т. зв. «Тимчасовий Комітет». Правда, був час, коли давній студентській надбудові, з якої по розгромі мало що осталося ціле, грозив кінець. Одначе в роках 1936—37 наступило чергове піднесення студентського життя. Тоді зліквідовано численну й дуже мало рішучу опозицію та відбудовано майже без решти старий СУСОП. Ознаки кризи дали себе пізнати яскраво щойно після цілковитої перемоги над внутрішнім противником. У роках 1938—39 студентське життя пливе спокійним і щораз плитишим руслом. Значна площа студентських дебат, Філія Товариства Наукових Викладів ім. П. Могили тратить позем: знані колись дискусії, що формували думку студентства, тратять просто глузд. У періодику «Студентський Вістник» ані сліду вогню молодих людей, хоч автори працьовиті.

Не було сумніву, — прийшов час великої кризи того молодого активу, що перейшов відомі бурхливі роки першої половини 30 рр., або виріс на його традиціях. Не треба думати, що згаданий «Тимчасовий Комітет» на випадок своєї перемоги мав силу робити краще. Неоднородність тієї опозиції, її старечість навіть в часах отворення великих можливостей дають підставу думати, що на випадок браку спротиву від яскравих націоналістичних елементів та цілковитого захоплення організованого студентського життя «Тимчасовим Комітетом», опозиція була би **розлетілася від своєї перемоги**, бо станула би перед завданнями, які переростали сили її пізнання й практичного діяння. Неслушний є теж погляд, що недостача провідних сил з перших 30 рр. є джерелом кризи. У той час опустила польські тюрми поважна їх скількість. Цей факт не мав **ніякого впливу** на біг життя тодішньої молоді. — Цим не хочемо сказати, що направа недостач була взагалі поза людськими силами.

Що ж властиво сталося? Польські методи насилля були за слабкі, щоб вбити розмах. Отже причина лежала не в акції поляків, а таки **внутрі** української суспільности. Націоналістична студентська молодь підняла колись боротьбу проти «старих» і з тієї **конфронтації** вийшла переможною. Ця **напруженість** ідейно-моральної ситуації нашого тодішнього терену відбилася «назовні», як **сильне заक्तिзування** відтинку боротьби з ворогом у масовій площині. Конкретне завдання, яке стояло тоді перед активом руху, була **пропаганда в найширшому значінні слова**, себто **здобуття для ідеї широкого терену**. До тієї цілі служили крім говореного й писаного слова ще й «акції» та «акти». «Старий світ» переможено, успіх

осягнено. Ідея зійшла на дуже конкретну «землю». Для студентського націоналістичного активу прийшов час **нової** внутрі-супільної конфронтації. З чим, з «дійсністю»? Та ж поборюваний «старий світ» був теж «дійсністю»!

Одначе в цьому випадкові треба мати до діла з «дійсністю», яка була **далеко льогічніша й «жорстокіша»**, як колишнє «старше громадянство» та його «світ». Тією **ноювою дійсністю був новий світ речей і конкретних ситуацій з власними законами** на конкретному українському терені. Нові завдання стали перед молодим активом. Завдання ці називалися, коли йде про справу центральну, вже не пропаганда, хоч би в найширшому значінню слова, а те, що можна коротко окреслити **«вміти панувати»**. Це далеко переростало завдання «бурхливих років» перших 30 рр.

Треба на цьому місці сказати, **що не лежало поза межами людських можливостей, тільки дуже важко було пробоеви-кам студентського націоналістичного активу перших 30 рр. подолати нові завдання.** До того треба було забути про лаври недавнє-минулого, **а мати волю перемогти найбільшу для себе небезпеку, власну «славу»**. Тоді виявилось, що голосна колись боротьба «молодих і старих», це дрібний епізод безповоротного минулого й що нові ситуації вимагають вже інших людей. Не дрібні заходи, але цілковита **ревізія власного арсеналу** спроможностей і вміння, а врешті велике свіже зусилля за нове самоутвердження, могли дати вчорашнім пробоевикам зо студентського терену нову легітимацію. Це є одначе дуже важка і мало понулярна дорога для молодих людей, що у загальному мають за собою заслуги, а в окремих випадках ще й мартирольою. Для такої молодої людини далеко легше вірити в те, що зачинає історію від себе, ніж забути про лаври та готовити себе до чергових життєвих ситуацій так, **начеб усі дотеперішні осяги й уміння були нічим.** Цей постулат перемогти над собою є одначе одною з підставових засад фавстівської Європи.

Чи молода націоналістична еліта студентського середовища 30 рр. усвідомила собі це й витягнула для себе висновки? Залишаючи це до дальшого розгляду, скажемо тільки, що така життєва проблема зробилася джерелом трагічних ситуацій молодого покоління. Це є тема нашої статті.

II.

Трагічні ситуації життя молоді 30 рр. та її безпосередніх наступників, а далі можливості наслідків для майбутнього не походять єдино з **«вини»** тієї молоді. Зрештою, в наших заввагах старатимемося оминати такі поняття, як **«вина в минулому»**, бо для **пізнання речей** вони мало продуктивні,

а для **практичного життя** дуже часто трійливі. Вже краще ствердити такий **стан речей** недалекоминулого: молодь 30 рр. була теж дітьми своїх батьків; не зважаючи на свій порив, могла вона спадщину минулого перемогти в собі тільки **частинно**. Вона була нерозривним елементом розвою **цілого** суспільного життя. Її труднощі були труднощами цілої суспільності; її трагічні ситуації — трагічними ситуаціями цілого нашого терену. Вона хотіла життя повного ризика; вона таке життя мала.

Щоб мати образ тодішнього невідрадного стану «суспільно-політичної думки», вистарчить переглянути тематику львівських щоденників того часу та їх хроніку. Поза студентським середовищем не було у Львові ні одної постійної прилюдної площини виміни думок. Статистика прилюдних відчитів на львівському терені дала би прикре свідоцтво духової рухливості львівського середовища. Існуючі тоді театральні групи більше піддержки й зрозуміння находили в менших містах краю. У той час молодь займалася у своєму середовищі такими проблемами, що були їм нераз по над сили. У дискусіях розглядано такі засадничі речі, як «воля й розум у суспільному житті», справу демократії, лібералізму, всеобіймаючої революції, легалізму життя і т. д. На сторінках «Студентського Шляху» друковано статті, що виходили своєю тематикою далеко поза обрії тодішнього львівського оточення. Ухвали студентських віч і зборів бували нераз подіями у загально-суспільному житті.

Не треба окремо додавати, що молодь переводила свої задуми в життя з питомим собі темпераментом та властивими для себе засобами. Так звана «старша суспільність» відповідала на те все у спосіб, який мав дуже проблематичну вартість. На **ніщо** не придався молоді **аплявз однієї частини** «старших громадян», бо зайве було підсичувати й так свіжий темперамент молодого активу. До нічого не могли теж довести ті численні виступи «старих» **проти** молоді, бо вони були одним звеном хаотичних відрухів та хотіли здержати похід молодого покоління. Невідрадним проявом нашого життя було те, що тоді не знайшлися у Львові такі одивинці зпоміж старшого громадянства, що з глибокого розуміння закономірностей нашого життя мали би відвагу й витривалість говорити молоді правду у вічі без демагогічного підлецування й без хаотичної лайки. Тільки з високої інтелектуальної еліти, що не була ангажована у старих партіях і що б могла глибиною розуміння речей переконати молодь про бездоганність своєї постави й суверенність поглядів, — з такого круга могли вийти люди, які могли би приготувити думку молоді до тяжких завдань. Була одна лише нагода до такої вдячної ролі неіснуючих тоді у Львові вибранців інтелектуалістів

старшого покоління: це були перші 30 рр., роки підйому й оптимізму. Тоді існувало, як ніколи потім, таке суцільне середовище думки, як «Студентський Шлях» та його редакційний апарат. Тоді ще була можливість інших рішень у житті молоді, не таких, які опісля були довершені. У таких обставинах можна було ще дуже багато зробити для культури суспільно-політичного життя.

Однаке у Львові таких людей не було. За весь час 30 рр. не було ані одної української хати, де б чільні одиниці зпоміж молоді знайшли для себе атмосферу глибокої думки. А треба ще додати, що друга половина 30 рр. не надто була пригожа такому ділу. Тяжкі удари з польського боку, а врешті захитання давньої постави причинилися дуже до ізоляції молоді у власному середовищі. Варто з тієї причини приглянутися студентському середовищу.

III.

На тому місці розглянемо тільки деякі **вибрані** справи. Отже не будемо говорити окремо про значіння СУСОП-у та його органів як школи громадської роботи. Нам іде в першу чергу про питання, який горизонт закреслила думка студентського націоналістичного середовища.

До тієї ціли послужить нам передусім «Студентський Шлях» та його матеріал. Кладемо натиск на це тому, що тут можна бачити, як ріс угору націоналістичний студентський актив та **як уже тоді впали далекойдучі для тієї молоді рішення**. На «Студентському Шляху» можна виїмково добре бачити, як росли, блідли й як приходили нові публіцисти, а скорше цілий їх гурт. «Студентський Шлях» будувався тоді, коли віра націоналістичного студентства у власні сили не була ще підкопана. Він був висловом діяння доволі яскравого середовища з недвозначно зарисованими елементами. У той час грядучі труднощі молоді лежали десь на **периферіях** її поля бачення.

Навіть дуже поверховний читач завважить, що в «Студентському Шляху» суспільно-політична тематика переважала яскраво над іншими, а зокрема над «студентськими», «професійними» справами. Те саме говорять хроніки студентських відчитів. Молодь виходила з założення, що в житті народів є багато важних річей, однаке суспільно-політичний фактор має силу все перерішувати.

Другі сфери тодішнього життя не здобули стільки уважливості, хоч молодь ними багато займалася. Маю на думці культурно-освітню й спортову працю. З лав студентства вийшло багато добрих освітніх працівників і спортсменів. Не виявила надзвичайного поглиблення економічна ділянка.

Найцікавіше при цьому є те, що для загалу націоналістичного студентства перестали майже зовсім існувати проблеми культури, лишилися тільки **»культурно-освітні«**. Це мало опісля фатально пімститися.

Щоб пізнати межі засягу студентської думки, треба брати під увагу той терен, де вона виявила найбільше ініціативи й гостроти. Саме **у суспільно-політичній** площині лежать її найдальші досягнення. На цьому полягає теж велика вага тієї думки для українського суспільного життя.

Тут знову треба відрізнити випадки, де порушувано різні справи тому, що **програма націоналістичного вишколу** цього вимагала, і знову другі випадки, коли одиниці не конче в звязку з установленою програмою вишколу, а скорше **з власного розуміння річей** старалися атакувати й вирішати вибрані ними проблеми. Треба було н. пр. згідно з програмою вишколу познайомити студентів з другими суспільно-політичними угрупованнями чи течіями, то зараз появлялися на студентському терені відчити про УНДО, про радикальну партію, і т. д. Така була теж генеза статей про ідеологію Вячеслава Липинського на переломі 1933--34 рр. Це була перня категорія випадків.

Про статті **»Критика гетьманської ідеології«** згадую не з огляду на їх річеве досягнення. Вони ніякого перевороту не могли зробити з причин, що про них не варто ближче говорити. Одначе сама їх **тема** мала в студентському житті 30 рр. коротку, а зате дуже вимовну історію. Тоді не було в студентському житті якоїсь групи студентів-гетьманців, отже не було безпосередньої причини займатися ближче Липинським. Згадані статті були одинокою спробою без дальших наслідків. Тому треба ствердити дуже характеристичний стан річей: думка націоналістичного активу воювала з ундівцями, радикалами і т. п., одначе **ніколи не атакувала в належний спосіб Липинського**. А від самої конференції з таким теоретичним противником можна було більше навчитися, як від поборювання **»теоретичних досягнень«** усіх галицьких партій разом. З цієї причини Липинський означає собою **одну межу досягаемости** думки студентського активу 30 рр.

Одначе пригляньмося **другій** категорії випадків, в яких одиниці зпоміж студентського середовища виявили далеео більше ініціативи, як цього вимагала програма вишколу. Тут зачинаються вже відносно самостійні кроки.

Уже знана **»боротьба поколінь«** викликала на студентському терені не аби яке напняття. Тоді вперше дасться відчути на сторінках **»Студентського Шляху«** **гостре перо** молодих публіцистів. Одначе ціла війна **»молодих«** зо **»старими«** виглядала скорше на **прелюдію до властивої дії**. Вона дала

націоналістичним провідникам молоді зміцнену свідомість власної сили.

Ці спори «батьків» і «дітей» притихли дуже скоро, лишаючи лише деяке подзвіння. Напняття студентської думки досягнуло вершка. Прийшов час, коли в житті студентської молоді 30 рр. **почали заходити великі рішення.**

Тоді зникає стара тематика. На сторінках «Студентського Шляху» появляються статті **Сергія Орелюка**, який із темпераментом почав **переломлювати для думки цього молодого середовища вікно в цілковито нові терени.** Не є моїм завданням тут розглядати питання, чи Орелюк у справах Сходу писав речі слушні, чи ні. Є речі важніші від слушності чи неслухності якихось конкретних тверджень даної одиниці. **Такими важнішими речами є постанова тієї одиниці у пізнанні та практичній роботі, отже якість її апаратури бачення та преміси практичної роботи.** Лишаючи цілковито з боку такі нецікаві й старомодні речі, писання про злющість «старих», лишаючи безбарвний, галицько-інтелігентський підхід, кинувся цей автор у цілу гущу дуже конкретних проблем та стягнув їх у духовий горизонт активу молоді. Ця обставина могла мати для цього середовища далекі наслідки. Тоді бо ставала перед студентським націоналістичним активом та його думкою альтернатива: або ця думка звернеться усією силою до конкретних проблем, не конче до тих, що їх Орелюк у статтях видвигав, але до **конкретних** взагалі, до **«життя»**; або ця думка піде в якомусь **іншому** напрямі.

Не хочемо тут сказати, що Орелюк такий зворот до конкретної проблематики життя проповідував. Не знаємо, чи він був свідомий, що для цього середовища виростає тут альтернатива, чи ні. Важним для нас є єдино те, що з його тодішніх питань, які були ще назагал **свобідні від пізнання, дуже вибуялих довольностей у працях цього ж автора,** виростала тенденція звертати думку молоді на речі **конкретні, на яскраву** внутрі-суспільну чи «зовнішню» проблематику, знаходити легітимацію для сили ідеї та її визнавець не в «ідеологізуванні», а у вишукуванні великих життєвих проблем та їх розв'язці. Така постанова не мала б очевидно нічого спільного з «муравлиним» позитивізмом галицького типу. Вона зверталася би в першій мірі проти прокляття малого простору — «загумінка», що тягарем лягло на думку галицького інтелігента, не виключаючи й молоді.

Вгорі було згадано про **альтернативу** для тодішньої студентської думки. Треба запитати: чи студентська думка розвинулася надалі по вказаній вгорі лінії? Відповідь може бути одна: ні! У тому часі **перерішив альтернативу інший автор.**

Маю на думці статті Євгена Орловського. З великою від-

вагою кинувся цей автор в цілковито інші ділянки. Його писання різнилися від Орелюкових в першій мірі **не так іншим предметом, як скорше іншою постановою.** Він пише про «синтезу вартостей», про «змагання за вартості», «естетичні вартості», хоче дати цілу філософію життя і т. д. Він іде не на конкретний терен життя, а кидається з усією силою **в дуже заплутані філософічні проблеми.** Пише не в тоні молодой, скромної людини, що з побожним тремтінням хоче наблизитися до тайн буття, не як поет, що хоче створити твір мистецтва; **Орловський диктує догми в тоні основоположника нової релігії.**

І знову не будемо розглядати тут критично **змісту** його тодішніх писань, бо це не в нашому пляні. Для нас важніша тут постава Орловського, з якою посунувся він на такий терен. Дуже досвідчені й розумні люди кажуть, що така тематика для молодой людини, яка ще до того не має елементарного вишколу, **є дуже небезпечна.** У **практичній** тематиці можна робити навіть дуже багато помилок і на них **вчитися:** тут сам світ річей береже думку від задалекого заблукання. На тематиці, як була вона в Орловського, годі **«вчитися»** без відповідної підготовки, бо це, кажучи трохи патетично, **проклятий терен: тут не робить помилок** молода людина; вона **ломиться,** якщо в неї немає відповідної апаратури пізнання. Для таких молодих авторів виростає альтернатива: або у пізнанні своїх дуже скромних сил **братися здобувати упрагнені вершини від самого початку,** як це зрештою робили всі великі сподвижники людської думки, **або проголосити себе пророком й знехтувати всяким досвідом та вимогами, які з кожної ділянки виростають.** Тоді зникає межа між соціально вартісним й соціально та індивідуально патологічним.

Перша можливість не лежала тоді на лінії тенденції Орловського, ні цілої групи. Не конкретні проблеми життя стали проблематикою молодого активу. Студентська думка була надалі зорієнтована на терени, що розгортав у своїх писаннях Орловський. Може наступний час був би приніс деякі поправки. Одначе сталося інакше: прийшли важкі польські репресії від літа 1934. р. Вони не зломали молодого активу. Ця мартирольогія дала йому одначе освячення для такої постави, якої речником був Орловський. Тоді повірив цей останній в свою **пророчість;** повірило у свою **абсолютну вибранність** і його середовище. У тому часі було вже для поважної частини молодого активу дещо **запізно** на критичну поставу до вчорашніх лаврів. Тоді мали місце **далекойдучі рішення в житті тієї молоді.**

Вгорі згадали ми про безпеку й **неминучість** заломання молодих людей, якщо заіснують окреслені передумови. Вони

заіснували: на вірі у власну пророчість заломився Орловський. Важко стверджувати такі речі, однак тут іде про найбільш расового речника одної верстви молодого націоналістичного активу. Писання Орловського пізнішого часу (вистарчить пригадати собі Ст. Осінського з краєвої преси!) попадають тематично в якісь безвимірні простори. Тонм пророка пише він на всі **найтяжчі теми**. Пропала в нього до решти **здисциплінованість** думки. Орловський-Осінський став найбільш яскравим речником нового стилю одного відламу молодого націоналістичного публіцистики: **безвідповідальщини слова**.

Велика альтернатива молоді 30 рр. була покищо перерішена. У загальному думка тієї молоді не повернулася до конкретних ділянок, на яких можна було єдино міряти силу «власного хотіння» і других «суб'єктивних моментів» та вчитися. Тільки на конкретних проблемах, закинувши бодай на деякий час посягання по «синтезу вартостей» і т. д., можна було перебути «пробу навантаження» гасел, ідеологічних позицій та практичної спроможності. Це була б одночасно вихідна площина для здобуття нових позицій цього молодого активу.

Однак справу перерішено в інший бік. Тематика покоління 30 студентських років стратила зв'язок із життям. У той час появляються «праці» про місце України під сонцем. Це діється тоді, коли націоналістичний рух став перед важкими і то дуже конкретними труднощами. Націоналістична публіцистика студентської школи 30 рр. тратить взагалі тематику. Прикладом може бути періодик «Студентський Вістник» з 1938 до 1939 рр. Там пишуть про «проблеми людства», «нову Європу», про те, що життя «складається з багатьох ділянок» і т. д. Отже коротко: на **ніякі** теми. Виразна продукція задрукованого паперу працюючими зрештою людьми. Це не значило ще, що претенсії студентського середовища 30 рр. зробилися скромніші. Ще більше: різні явища дозволяють ствердити наступний факт:

Віра у вибраність студентського націоналістичного активу зробилася **новим елементом нашої дійсности**.

IV.

Завваги попереднього розділу ввели нас в центральну проблематику націоналістичної молоді 30 рр. Для яскравого з'ясування світа молоді цього часу треба ще поставити питання: чи ця молодь займала якусь суспільну позицію для себе?

Панує загальна думка, що націоналістична студентська молодь 30 рр. справді є якоюсь суспільною формацією для

себе. Це є слухне, хоч не легко окреслити моменти відрубності тієї молоді. Мало є сказати, що вона мала »спільні переживання«. Ніяким окресленням не є теж твердження про »відмінність її світу«.

Щоб відповісти на поставлене вгорі питання, мусимо залишити збоку **мікроскопічний** аспект справи. Сумлінний дослідник знайде у тієї молоді напевно дуже багато елементів. Буде тут і спадщина минулого й актуальні переживання й »чужі« впливи. З пізнання **таких елементів** не може повстати один суцільний образ життя молоді. У нашому випадкові держатимемося **макроскопічного** аспекту. Тоді побачимо за багатством елементів чітко зарисовану суспільну позицію тієї молоді.

Є речі, що **однозначно** характеризують студентську молодь 30 рр. і мають теж важність для того слою суспільності, що вийшов з тієї школи. Коли між студентською молоддю 20 рр. було багато таких, що як вояки перейшли світову війну й визвольні змагання, то для студента 30 рр. визвольна війна була спомином дитячих, чи власно юнацьких літ та предметом літературного заінтересування. Це дуже важний момент. Студентській молоді 30 рр. не було дано перейти вогонь державного будівництва на українському Заході, й ще важніше: не було дано пережити трагічні зусилля будівничих і вояків **української державности** в таких великанських розмірах, які розгорнув колись український **революційний Схід**. Ці переживання давали комбатантам неабиякий досвід, хоч і не було забагато між ними таких людей, які після такої науки мали би волю й відвагу брати на себе відвічальність за дальшу долю українства в тому довгому часі, коли дуже багато земляків повірило не тільки у стабілізацію відносин на теренах нашого безпосереднього зацікавлення, а навіть у незрушимість Польщі. Молоді 30 рр. було психічно далеко легше говорити про змагання, ніж тим комбатантам, що крім інших потрясаючих подій мали в хроніці свого молодого життя хоч би Мотовилівку й — великі рішення. Молодь 30 рр., що про ці речі тільки дізналась, надавалась з рації свого юного пориву на динамічний елемент нашого актуального буття, хоч така її роля була для неї самої повна небезпек. Вона відчувала слабкість своєї суспільної позиції супроти комбатантів, їх заслуги й досвід, а найглибшу моральну легітимацію знаходити **в готовості найдальшої посвяти** для справи та практичною участю **в революційному здвизі**.

У тому місці дійшли ми до засадничого моменту в житті молоді 30 рр., який заслуговує на докладніший розгляд: молодь залюбки голосила, що революція, національна революція **народилася у визвольних змаганнях**. Була загальна свідомість, що від **побоевищ Європи** зачинається якийсь новий

світ. Пластова »Присяга« в першій своїй строфі говорила про »луни кроваві«. Аналогічна свідомість була теж у націоналістичних здвигах **других країн** Європи. У цих чужих країнах голосили теж дуже яскраво про народини нової революційної ідеї на побоевищах. Передові творці революційної думки цих других країн розбудували це **пізнання** в систему. Там розуміли народини нової революційної ідеї теж дуже **практично**: значило це в них, що революція завдячує в окопах, а на-самперед вояцтву свій дух, і вона має в ньому й творця, і керманіча. Це означало далі, що в конкретному здвизі вчорашній вояк буде не тільки »амбасадором« чи »фірмою«, але **творцем закону, авторитетом, владою**. Це означало, що революція **не ломить звязку поколінь** та йде виразно по лінії великого будівництва.

Це означало дальше, що в тих чужих народів є не так багато »хотінь«, між якими існує **порожнеча**, як скоріше **одна, неперервана порожнечами, незрушима воля йти до здобуття цілі**.

На що ж так підкреслювати ці речі? Ми поставили на-тиск на них тому, що саме **на фолії відносин у других країнах** Європи яскраво зарисуються деякі, **специфічно наші речі**. Молодь 30 рр. проголошувала теж, як було згадувано, народини революційної націоналістичної ідеї **в стрілецьких ровах**, одначе **ніколи не підкреслювала в буденній практиці елементарного факту**, що якраз із цих стрілецьких ровів вийшла **незаступима ніким**, хоч може нечисленна когорта людей, що **єдині** покликані брати на себе керму й відповідальність за долю цілої нашої справи. Правда, що вони не говорили завжди про готовість »віддавати життя«, але цю готовість доказали безліч разів. Вони не розмальовували образу революції **літературно - імпресіоністичним способом**, одначе осталися вірні своїй ідеї довгі роки, коли то змінам настроїв, орієнтацій і величин не було на нашому терені кінця.

Це треба конче підкреслити, коли хочемо знати правду про студентську молодь 30 рр. Проголошуючи своє пересемництво традиції визвольного змагання, не підкреслювала молодь факту існування когорт живих пересемників великої традиції. З тієї причини роля повоевнної УВО була в її очах чимсь епізодичним і несуттєвим. Не можна позбутися вра-жіння, що згідно з таким розумінням річей народжена в огні змагань ідея не мала якось **ніякого істотного відношення до живих людей**, що, говорячи драстично, мала довгий час якесь метафізичне буття, аж доки не найшла свого воплощення в націоналістичній молоді 30 рр. та очолюваній нею революції.

Автор цих рядків певний, що не один »заінтересований« назве таке зясування речей »руйнуванням вартостей« і кри-

вим дзеркалом життя молоді 30 рр. Та це є в дійсності єдиною логічною доведенням деяких речей до кінця. Ми підемо ще трохи далі. У тому часі, коли на нашому Заході відбувався революційний здвиг, націоналістична студентська молодь, яка брала у тому здвигу живу участь, виявила **недвозначні тенденції до гегемонії в суспільності. Моральну оправданість** таких далекойдучих посягань мала дати **готовість молоді до жертви, а кваліфікації до такої гегемонії мала дати їй революційність.** Мало це означати, що молодь «єдино» здібна творити й репрезентувати національну революцію **«чистого покрою»**, що вона «єдина» має психічні диспозиції йти з ритмом нової Європи, що **«єдина»** має відвагу боротися хоч би проти половини земної кулі, і т. д. Правда, ніхто не важився довгий час такої концепції вбирати в систему. Однак ніхто не зможе заперечити цей стан речей. Так повставала важлива своїми наслідками **«ідеологія» студентської гегемонії** у виданні 30 рр.

Така **«ідеологія»** принесла активові націоналістичної молоді **зміцнення самосвідомості й одноліле обличчя.** Однак вона почала **протиставити** цю молодь **комбатантам, живим перемникам збройної традиції.** Вона зачала протиставляти себе, як **«справжню революцію» комбатантам, що ніби «у властивому сенсі» революцією не були.** Ця **«ідеологія»** почала приписувати цьому ж студентському слоєві 30 рр. беззастережну перевагу навіть над вибранцями зпоміж комбатантів і головними постатями великих днів. Молодь мала мати **«перевагу» над ними в психічних диспозиціях («революційність»)** і в **«новому», творчому вихованні, вільному від спадщини старих часів.** За комбатантами лишали ще довгий час знання військового діла. Однак й тут знайдено **«вихід».** Між молодими було багато таких, що відбули вишкіл в бувшій польській армії та перейшли **«військові курси».** Отже **«відпадав» і останній атут комбатантів тимбільше, що, як казали, військова штука змінилася за 20 літ основно...**

Годі оборонитися від дуже понурих думок, що їх таке **«суверенне»** пізнання викликати може. Побіч революційного здвигу на українському терені створилася ще **«революція», як ідеологія примату й гегемонії студентського націоналістичного активу.** Не треба думати, що чоловік співтворці такої **«ідеології»** були всі без виїмку революціонерами з крові й кости. У дійсності всі вони були ідейним елементом — додаймо ще — з ідеалістичною поставою до життя. Зате лиш деякі з них мали психічні диспозиції революціонерів. Знову ж навіть між чоловічими посталями в тодішньому студентському житті було багато таких, що не вийшли ніколи поза поставу **«старшого пластуна» кінця 20 рр.,** ані відродженецько-просвітянського життя давнішого часу. Єдине, що змінилося, це була апара-

тура **понять** і те, що ці люди брали участь у революційному здвизі одного українського терену.

Годі зміряти всі наслідки, до яких довела би ця воююча «ідеологія» на випадок своєї перемоги. Повстало б гетто, а з ним перед українством отворилася би нова сторінка буття з дуже старою назвою, що мабуть не має аналогії в других країнах: **Велика Руїна**. Чому Руїна наступити мусіла б, про це нижче. **Гетто зруйнувало би те, що для усіх націоналістичних рухів в других країнах Європи було святе: звязок поколінь.**

Скаже може хтось: значить, треба йти на компроміс з «старими». Йому треба відповісти: Боротьба «молодих» зі «старими», що «во дни они» наповняла раз почуттям святаго обурення, то знову тріумфу, є лише вертепом ідей давно пережитих, що хіба на сцені можуть віджити та принести тріумфи для дотепного режисера. **Звязок поколінь не має нічого спільного з цією історією.** З уваги на наші сучасні потреби необхідно сказати недвозначно: або **правдою є**, що велика ідея, про яку всі говоримо, зродилася в окопах **у кривавій борні живих людей і ці живі люди** донесли її несплямлену аж до сьогодні та **є єдиними** людьми, що **можуть** брати відповідальність за великі рішення; або **ці народини ідеї в окопах є літературною фразою** й кожне студентське покоління могтиме зачинати історію від себе, якщо тільки матиме «хотіння» та створить «ідеологію» **такої своєї історії**, одначе тоді треба додумувати речі до кінця і сказати собі: «велике майбутнє» буде, але щонайвище в літературних творах «сизетиків» позаоблачної «України».

V.

Речі, що ми їх ствердили в останньому розділі, є для нашої проблематики фундаментальні. Щойно вони позволять відповісти на дуже дивне для різних людей питання, чому ця молодь з таких висот пориву зайшла в труднощі, з яких ще досі не знайшла собі виходу.

Але наше ствердження не вистарчало би ще до висвітлення змістовости життя тієї молоді, якщо не брати ще дальші моменти під увагу.

У начало свого відношення до життя поставила молодь своє «хочу», або, як ще інакше звикли називати, «психологічний момент». Поняття мало окреслене, дуже широке й елястичне.

Одначе це не значить, що воно було пусте. Навпаки. Був час, коли це поняття у практиці життя було висловом великого пориву до висот. Тоді не було сумнівів у тієї молоді. Можна навіть сказати парадоксально, що не було **тоді для**

цього націоналістичного середовища проблем. Це ствердження не розуміємо як закид, хочемо тільки сказати, що суб'єктивне хотіння у тій перспективі світу, що собі створила молодь, **домінувало** так далеко над іншими **можливими елементами історичної дії людини**, що ці другі елементи **тратили контури та як предмет свідомості молоді тратили майже своє буття**. Це дуже характеристичні моменти життя молоді, коли вона посягає для себе за правом писати історію світу від початку. Далекозорі елементи суспільності зпоза молоді не сміють обурюватися на це, бо хто не переживав такої доби в житті, той може вродився на доброго обивателя, одначе ніколи молодим не був.

Не треба думати, що таке хотіння було лише примхою молодих людей, з якою не треба було поважно рахуватися. Не забуваймо, що тільки в націоналістичній студентській молоді, яка була **меншістю** серед молодих людей інтелігентського оточення, була така постава для життя. А що це не була тільки якась примха молодого віку, свідчить найкраще факт, що ця націоналістична молодь з бравурою й посвятою кидалася здобувати на свій спосіб такі позиції для українства, про які суспільна маса суспільного оточення не раз не мала відваги й думати.

Зрештою треба з усією силою підчеркнути, що таке видвигнення власного хотіння, яке **не прагнуло мати ніяких дальших узasadнень в начало цілого нашого національного ставання**, було генеральною відповіддю молоді на деякі ситуації в Європі, які, як вже широко почали вірити у нашому громадянстві, мали означати **стабілізацію** відносин в Європі на довгий час. Не забуваймо, що це був якраз початок 30 рр.! Тоді проголошено один міждержавний акт, що мав бути анальоґією Андрусєва. На ті часи припадає поява такого «Бюлетину польсько-українського», який в дуже зручний спосіб ширив між українцями пером визначних польських публіцистів думки, що Польща **незрушима** і що дальший розвій українства силою «історичних законів» привязаний, як **похідне явище, до походу польської імперіялістичної ідеї на Сході**. Тоді ще мало замітні були в Європі ті процеси, що тепер творять новий порядок. — У такий час це «хочу» української молоді та її діла були чимсь більшим, як порив молодого віку: це була справді **плавба й проти вітру і проти течії**.

Та на тому не кінець. Пригадаймо собі, що серед молоді було **загальне пізнання**, що траґедією нашою в минувшині, а особливо в роки революції, був брак великого **«хочу»**, атрофія власної, т. зн. власними національними потребами диктованої та в ірраціональній сфері життя уфундованої волі самоутвердження у тих, що опинилися у кермі стихії. Висуваючи власне «хочу» як начало всього, «хочу», що не потре-

бує по своїй структурі ніяких дальших заłoженъ, — вірила молодь, що знайшла до будови нового українського світу те, чого не знайшов Архімед для двигнення землі з її положення: **незрушимий вихідний пункт**. Така постава молоді була отже **відповіддю на її історичне пізнання**. А така відповідь вміщувала в собі задатки на **великі або понурі** перспективи для тієї молоді в дальших етапах її життя. Як будуть виглядати ці завтрішні дні, це рішала молодь звичайно несвідомо своїми відповідями на практичні ситуації життя.

Не є суттєвою річчю те, що таке історичне пізнання тієї молоді було **схематичне**, до свого предмету часто невистарчальне. Не було теж річчю вирішальною, що **мова** тієї молоді мала силу **лише наближатися** до поодиноких ділянок життя. Вона мала багато **неозначених понять** та була насичена літературними елементами. На такій мові не можна було говорити річево напр. про господарські справи. Зате можна було писати на ній **деклярації, квітисті статті, промови** і т. д. — отже все те, що виходило зпід пера молодих авторів. Загальний характер її понять дозволяв схоплювати різні речі «в цілість», творити своєрідні «синтези», протиставити поняття, ітд.

Наївно обурювалися не раз «старші», що молодь несправедлива, скидає різні речі всуміш під один знаменник. Одначе все те відповідало по своїй структурі поставі молодої людини до життя. А ця молода людина, зглядно найкращі її тодішні представники, бачили світ як **одчинені двері, а не як проблеми**. Здобути цей інший образ світу, в якому би очам вчорашнього юнака зарисовувалися гієрархічно упорядковані проблеми життя, бачити красу такого нового образу світу та не стратити волі й відваги кинутися з усією силою в таке побоевище — це було чергове завдання цього інтелігентського активу 30 рр. До такого нового образу світу треба було вже нового, **ірраціонального й раціонального пізнання**. До того треба було звести бій зі собою та власною минувшиною, хоч би як була вона багата в лаври. А на це замало самого «страждання» і жертв.

Такі завдання зарисовувались в першій половині 30 рр., як одна з перспектив, а в другій половині, як **пекуча потреба**. У цій другій половині вже не було охоти підчеркувати яскраво силу власного хотіння. Практичні ситуації з живими людьми казали зайняти трохи обережнішу поставу та думку про «всемогучість» цього хотіння якось обмежувати. Ясно було, що давна віра у «суб'єктивний момент» була дуже підкопана. Хвиля скептицизму до голошених вартостей була знаменем часу.

Для нас дуже важне питання, які практичні наслідки могла мати окреслена в попередньому розділі постава мо-

лоді. І щоб яскраво ставити питання: чи вона була творча? Чи вона пішла по лінії своїх революційних задатків? А може вона зробилася **протиревольюційною** поставою?

Величезна далекосяглість такої постави молоді полягала не в тому, що ті люди у найкращому пориві юних літ знаходили собі Архімедову точку опори для «нової» української дійсності у власних «внутрішніх» «психологічних» моментах. Для дальшого ходу цих розважань буде фундаментальним твердженням факту, що **велика частина цієї студентської еліти 30 рр., створивши собі ідеологію власної гегемонії, забажала поставити свою точку бачення в обов'язуючу безоглядно засаду життя й розвою українства.**

Видвигнення такої студентської програми в начало української дійсності помстилося важко на націоналістичному активі молоді та його перевзникмах в першу чергу. Люди, що повірили в своє суспільне післанництво у такому узурпаторському й незрілому виданні, важко, було, щонебудь навчилися з життя. Зате при такому ставленні справи перейшли, як невідлучна спадщина, всі недостачі молодого віку, отже зарозумілість, дилетантизм, а то й неучтво, й т. п. й т. п.

Не треба думати, що таке явище — це продукт останньої доби. Цілими довгими роками, від початку 30 рр., можна було обосновувати поступове наростання. Тут показалася сила старої правди: найтяжче побороти себе й свої вчорашні лаври.

Тільки на такому тлі зрозуміле цілковите задержання цим прошарком суспільности давних понять і давної мови. Як можна стати на місці й за довгі роки не зробити ні кроку вперед, про це свідчить навіть сучасна публіцистика тієї студентської школи 30 рр. Її публіцистика не вміла знайти від цілої низки літ тем для себе, хоч життя таке просторе й цікаве. Замість гостро зарисованих тем, находимо хмару статей - балляд про «жорстоку, як вовчиця, добу», повно мотивів про «тічну голодних вовків», і т. д. Переживаємо теж повинь живцем із давніх львівських часів перебраних «святочних статей». — Це цілковита втеча у якісь «суб'єктивні сфери».

А тепер пригляньмося ще питанню, які наслідки може мати для суспільности, якщо цей «психологічний момент», у розумінню вчорашньої студентської молоді, мав стати законом цілого українського життя.

А може в цьому нема небезпеки? Небіжчик Пілсудський писав перед виправою до Бездан в листі до свого приятеля теж менш-більш в тому змислі, що він веде відомі діла з власної внутрішньої потреби. Це була бута **безперечно дуже сильної індивідуальности**, бута стилю міцкевичівського індивідуалізму. Отже засадничо **надзвичайні індивідуальності**

можуть дозволити собі на таку буту, хоч більше імпонують вони тоді, коли з цього резигнують. Може вистарчить сказати, що на погруддях творця сучасної Німеччини в деяких німецьких університетах є виписані слова: *Du bist nichts, dein Volk ist alles* (Ти є ніщо, твій нарід усе).

Для нашого випадку треба з усією силою ствердити: постова молоді 30 рр., її законсервований «психольогічний момент» виріс у велику небезпеку для цілого українського життя з тією хвилиною, коли серед тієї молоді почала брати верх ідеологія власної суспільної гегемонії. Такі перспективи кінця високих поривів молоді 30 рр. почали зарисовуватися вже дуже виразно у другій половині цього десятиріччя. Вчорашні юнаки ставили себе в дуже тяжкі ситуації. Вони підчеркували яскраво **власну підметність** у всіх наступних, і не завважили, що **самі стали об'єктом трагічного експерименту на лінії нашого життя**. Вони думали, що мають силу двигати всі речі, а не завважили, що їх двигає якась друга сила.

Можемо собі тепер уявити ситуацію, якщо б така точка зору тієї молоді взяла верх. В основі цілого українського буття мали би лягти ті самі «внутрішні», «психольогічні моменти» студентського активу 30 рр. Львова, отже щось плинне, аморфне й змінне, як усі психічні моменти людини. Знову ж ціле наше життя опинилося б під **безапеляційною гегемонією** людей, що залишилися на позиціях юнаків зперед десяти літ, не вийшли поза зачароване коло безсильного «власного хотіння» і сталися чужі реальному світові.

Ми вже згадували вгорі про деякі ознаки 30 рр. Психольогічний студент задержав мабуть на все життя цю для юнака придатну, однак цілковито **реальному життю невідповідачу мову 30 рр.**, з її загальниковими, щораз більше пустіючими поняттями та лексиконом позичених колись у добрій вірі від майстрів поетичного слова крилатих фраз про **«суворе життя»**. Винні тут не великі мистці цією динамікою насиченого слова, а позем консументів літератури.

Повне освячення «внутрішніх моментів» 30 рр. вже не дуже молодими людьми потягнуло за собою далекойдучу непридатність представників тієї студентської філософії у практичному житті, а політичному зокрема. Беззастережні переміники студентського добра під аспектом згаданої вгорі гегемонії, почали заломлюватися вже віддавна перед війною навіть при конфронтації з такими речами, на яких, здавалося, можна рости вгору.

Прикладом може бути святкування пам'яті Басарабової. Цим займалися у Львові націоналістки-студентки. У час запанування на студентському терені ідеології гегемонії пропала **давня простота й безпосередність святкування**. Центральним пунктом такого львівського святкування ставав повний

тріскучий фраз і внутрішньої **неправди** »реферат« студентки. Чи того вимагають справді герої? — Ще яскравіше заломання виявилось у змісті святкування **Крутів**.

Тут ми заторкуємо дуже делікатну річ. Треба би було написати мабуть довгий **»вступ« до цієї справи**, щоб вірний львівський студентський політично-суспільній школі читач не бачив у нашому підході несамовитої ереси. Не зважаючи на те, скажемо коротко: на фоні цілих 30 рр. студентського Львова та найновіших відносин **стали Крути великою проблемою молоді та цілого українства**.

Глибокий сенс мало й матиме надалі святкування річниці героїської загибелі соток юнаків. Таке святкування це **апотеоза пориву гарячих сердець і великої жертви**.

Та окремою **проблемою** стали Крути тоді, коли студентська молодь дуже необережно зачала ними послуговуватися **в боротьбі з іншими поглядами**, отже коли вона почала стягати Крути до **арсеналу ідеології** власної гегемонії. Щойно тоді почали в її очах набирати Крути символічного окреслення **нового українського будівництва на підвалині »психологічного моменту«** тієї вчорашньої молоді. Цю теорію нового будівництва з **»внутрішнього моменту«** досконало схопив один із репрезентантів, а може навіть творець ідеології гегемонії студентства 30 рр., пишучи, що крім індивідуального існування не маємо нічого до втрачання. Це висказала дуже льогічно про своїх однодумців людина, яка не хоче бути рядовиком і якій увиджається чи не перша роля. Від такого окреслення стає дорешти ясно: якщо би така концепція досягнула примату, то наша **історична дія недалекої майбутности з неодмінною конечністю виглядала б для нас як многократне повторення Крутів**. Це йде цілковито по лінії **літературно-імпресіоністичних метод** національного **»будівництва«** з таких фундаментів, як **»психологічний момент«** студентської молоді 30 рр.

Память про героїську смерть цвіту юнацтва під Крутами ніколи не загине. Та зпоза тих могил виростає до відповідальних українців постулат: з науки трагічного досвіду попередників витягнути всі висновки до кінця та **все в людських силах робити, щоб Крути не повторювалися. Жертви будуть, і то неабиякі. Та, якщо мають повторитися моменти минулого, то хай не Крути повторяться, а Лоїв полковника Михайла Кричевського**.

3 того самого аспекту грозить у нас спростачення такого поняття, яким є **військовість**. Не треба дати ввести себе у помилку аж до переситу повторюваним фразам про військовість і т. д. Очевидно, ті всі тиради сподвижників студентської гегемонії про **військовість** є роблені єдино з духа цього **»психологічного«** моменту студентської молоді 30 рр. і мають

таку ж вартість. Найкращим подтвердженням нашої тези є те, що ті самі люди зпоміж студентського середовища 30 рр. записують багато паперу про військовість, а одночасно зривають до решти з живими переємниками збройної традиції. Якщо би така концепція студентських епігонів здобула собі право громадянства, то нас чекає катастрофа далекойдучих розмірів. З «внутрішнього хотіння» студента 30 рр. та його «ідеології» суспільної гегемонії може зродитися єдино позбавлена морального стриму солдатеска, яка стягатиме у болю вчорашнього воюка й старшину тільки тому, щоб приглушити власне почуття нищечартості. Здається, що до цього не треба багато додавати. Від того, як суспільність, а в першу чергу молоде покоління перемаже «внутрішні моменти» вчорашнього студентського Львова, залежить дуже багато. Ми віримо, що перемога наступить, і то перемога радикальна.

Студенти 30 рр. любили говорити про жорстоку добу, однак розуміли це однобічно. А тимчасом прийшов час, коли вже не можна вдовольнятися студентським добром 30 рр. Наймогутніші нації світу, маючи силу й могутність, шукають опори для свого буття й діяння в довгих тисячках літ, в «душі раси», і т. п. Така могутня й випробувана в історії двох тисячок літ організація як церква, відкликується залюбки навіть до людських простих, а навіть діточих сердець, отже до «внутрішнього моменту», однак долю церкви ніколи не ставлено у функціональну залежність від цього «моменту» та його змінності, бо доля церкви, так сказано на початку, має бути будована на «скелі». Вдуматися тільки в соціологічний зміст такого ставлення справи.

Українство стоїть перед добою своїх мабуть найдальших рішень. Правда, за нами довга і трагічна бувальщина, однак нам ще далеко до того часу, коли історична традиція визначуватиме однозначно лінію наших перспектив у майбутнє. Великими рішеннями грядучого часу викується однозначно й морфологія нашої культури, і наш соціальний етос, і всі форми нової дійсності. Тут місце для далекойдучих здвигів у лоні нашого народу. Ми не є в стадії життя французів, які вже мають ясно окреслений тип своєї духовості, свій відомий французький стиль життя, виявів і т. д. Ми не живемо в тій стадії, що німці, які після вікової борні власних суперечностей, можуть тепер зробити остаточні рішення відносно засадничих справ німецького буття.

Та це не значить, що ми є здані на ласку і неласку «внутрішнього моменту» якогось суспільного гурту, а тим більше законсервованої й у такому виді переданої сороковим рокам студентської еліти 30 рр. Ніхто не повинен відповідальний українець не дозволить на те, щоб українство зредувати без решти на

позиції львівського студентства 30 рр., щоб із «духа» цього законсервованого гетта виростили наші авторитети, й етичні норми й наша культура і т. п. Суспільна гегемонія, чи скорше тиранія такої законсервованої групи була би шкідлива.

Українська справа вимагає від українців дуже сильної віри і всецілого заангажування цілої людини, отже вимагає і «суб'єктивного моменту». Однак вона сама є **поза** одишціями, поза їх хотіннями, як доля церкви є поза припадковістю **конкретної** психіки людини. Найвищий час, щоб таке **елементарне** пізнання здобуло право громадянства. Тоді не стане місця для ідеології студентської гегемонії, ні іншої узурпації.

Тепер можна вже дати відповідь на поставлене на початку розділу питання. Чи така гегемонія студента 30 рр. іде по лінії заложень націоналістичної революції? Не оглядаючися на магічні формулки цього середовища, скажемо тільки: **не може йти по лінії національної чи націоналістичної революції** те, що йде проти всякого суспільного росту взагалі. Великі посягання студентського гетта 30 рр. є тільки прелюдією можливої Великої Руїни. Від самих українців, а головню молодшого покоління, залежить те, чи така можливість стане реальністю.

VII.

У найзагальніших рисах зясували ми одну з найбільш дразливих справ одного українського терену. Не було легко до такого завдання братися. У нас вільно нарікати без ліку, навіть називати речі по імені, вводити анархію, однак до найбільших «злочинів» належить подумати щось до кінця.

Тільки про це останнє йшло нам у цій статті. Це є може новум у підході до порушеної справи. Не маємо зате претенсій до оригінальності у стверджуванні невідрадних ситуацій націоналістичної студентської молоді 30 рр. У 3-4 ч. «Студентського Вістника» з р. 1938 писав Волод. Янів, одна з найчільніших постатей студентського життя Львова, напевно не про якесь ундівське побоевище, таке: «Степове, розперезане заперечення чужої думки й вперте, тупе підкреслювання своєї — без застанови, без розваги, тільки тому, що вона моя, — «уравніловка» на найнижчому всіх тих, що вибилися понад позем, сліпа зависть, що не здригається ніколи перед інтригою, вічні сплетні на всіх ступенях суспільної єрархії, вишукування плям на саяк-так признаних авторитетах, признавання заслуг з правила по смерті, витягання на поверхню життя всяких духових «зер» тільки тому, що вони не загрозять одній чи другій, сірій чи наявній еміненції»... (підчеркнення Янева).

Треба уважно читати ці слова. Тоді побачимо, що там стверджено й абсурдальність студентського «внутрішнього моменту» з 30 рр., і абсурдальність студентської гегемонії, і протисусільні тенденції гетта, і т. п., і т. п. Хоч треба признати слушність Яневу, то одначе необхідно ствердити, що саме списання реєстру всяких лих на жаль нічого спільного з націоналістичною постановою до життя **не має**. Така реєстраційна робота лише збільшує загальну зневіру й параліжує нашу соціальну волю. Не є вона ні методом пізнання, ні елементом практичної роботи.

Це не є єдиний випадок **задокументованої** безрадности й безсилля. Та щоб лишитися при студентських справах, згадаймо бодай коротко про дискутований у пресі Зїзд НАСУСОН-у у травні ц. р. *) Згаданий В. Янів виголосив з тієї нагоди доклад «Завдання українського студентства під сучасну пору». Як довідуємося зо статті учасника Зїзду в берлінському «Українському Вістнику» (ч. 6., червень 1940), у цьому докладі було сказане таке: «Досі не спромоглися ми на синтезу українства... Такі проблеми, як український національний характер, чи українська народня психологія, не діждалися навіть поважніших спроб наświetлення. А прецінь це не маловажні речі. Держава, що її будуємо трудом та жертвами поколінь, має бути українською, тобто її устрій : установи мають бути впливом і відзеркаленням української духовости»... А знову ж у травневому числі берлінського «Українського Вістника» була вміщена з тих самих кол стаття про згаданий Зїзд. Там стояло чорне на білому таке: «Провідною думкою рефератів було те, що нинішній день вимагає від студента виїмкової праці, до якої треба виїмкового характеру. Сьогодні не можна вдоволитися, щоб ідеалом молодого покоління стався студент, який чи не головним завданням визнає культурно-освітню працю. Не відтягаючися від тієї праці, студент в першу чергу має студіювати, щоб згодом могли дати **синтезу сучасного українства**, — щоб піднести українську науку, **прослідити українську духовість, вдачу, характер, історію, географію, умовини життя**, тощо. На такій науковій підбудові мають опиратися всі наші іляни»... (Підчеркнення »У. В.«).

*) Наступні завваги можуть викликати закиди, що вони, мовляв, є ударом по НАСУСОН-ові та організованому студентському житті. Тому треба сказати тут відразу: Не йде тут про НАСУСОН, бо ця організація ніпричому навіть тоді, коли деякі делікатні справи виринули з нагоди її Зїзду. Речі, що у статті порушуємо, належать до капітальних проблем цілого нашого життя. Вони переростають далеко терен студентських організацій. отже їх не вільно розглядати як «справу НАСУСОН-у». — Ця примітка призначена для тих кругів читачів, які схочуть з різних причин сховатися за НАСУСОН та в ім'я т. зв. добра організованого студентського життя знегувати не перший і не останній раз великі труднощі нашого актуального буття.

Яке значення мають для **нашої** тематики такі голоси? Не в заакцентуванні ваги студій і навіть не конче в змістовій сторінці їх вага, а таки **в поставі, способі бачення**.

Мабуть уперше видвигнуто на святочному студентському зїзді **гасло синтези українства**. Воно не було **нове**. Впродовж кількох останніх літ чимало писалося в нас про «національний характер» і подібні речі. Згадати хоч би про книжку Ю. Липи «Призначення України». З різних причин не будемо згадувати про другі, друковані й **недруковані** праці. Отже сама ідея висить у повітрі.

Одначе видвигнення її у такій формі з нагоди студентського зїзду — це річ нова. Поминаємо вже дивно неслухні твердження студентських авторів, що «національний характер» не діждався «поважнішого навітлення». Вистарчить згадати про дуже далекойдучі досягнення української історіографії, історії письменства, і пр., щоб відчутти дивовижність такого твердження.

Та, здається, автор має що інше на думці, а саме, що немає в нас підручника синтези українства. Було б може ще все в порядку, якщо б «синтеза українства» була тут хоч трохи зясованим поняттям. Саме «прослідження української духовости» не належить ще до «синтези». То може автор кличе за українським Шпенглером?

Тут показується з усією силою парадоксальність ситуації студентського зїзду. Це може трапляється вперше, що з нагоди студентського зїзду кинено незясоване, або ще краще: **пусте гасло**. Його подають на зібранні молодой інтелігенції як **програму**. Така програма роботи й змагань студента, це новум. Насувається питання, чи такі програми **вільно** перед молодими людьми **виголошувати взагалі**. Бо напевно ніхто з тих молодих студентів не даватиме «синтези українства» ні підчас студій, ні зараз після осягнення диплому. Було б дуже зле, якщо б ці люди повірили у свої завдання синтези українства. Тоді ми мали би може багато «синтетиків», а це означало б **повінь нової плебеїзації української духовости**. Віра у «синтетичні завдання» у молодой людини спаралізувала б у неї волю **до корисної праці**. Це був би культ **некомпетенції**, як ідеологія студентської геґемонії.

Тому пора закинути абсурдні ідеї! «Синтеза українства» доконується в першу чергу великими історичними рішеннями. А українських Шпенглерів не зродять студентські зїзди: **якщо вони будуть, то зголосяться самі**.

На цьому не вичерпується ще далекойдучий змісл таких заяв. «Наші всі пляни», як сказано у статті «Українського Вістника», мають **опиратися на науковій основі**, цебто на прослідженні «української духовости, вдачі, характеру, історії, географії, умовин життя, тощо». А після цього написано

таке: «Другим важливим завданням ще підготовка кадрів фахівців згідно з нашим державним інтересом».

Що має значити вимога «наукової основи» для «наших плянів»? На фоні студентського життя мають ці слова, особливо, коли вони походять від людей, що виросли у львівському середовищі, неабияке значення. Тут вперше проголошено дуже яскраво, хоч і між рядками, цілковите банкруцтво «психологічного моменту» у законсервованому виданні студентських 30 рр., а тим самим банкруцтво ідеології студентської гегемонії тих же самих літ. Вперше справді признано, а не тільки для літературного ефекту, що не лише саме «хотіння» якоїсь групки, скажім ще даліше: не тільки саме актуальне «хотіння» широких лав у даній суспільності має силу формувати історичну дію якогось середовища, але ще й світ речей, або інакше й «життя» з йому ж іманентними законами, й сила традиції. Між рядками сказано теж, що крім «хотіння» ще треба таки дещо **вміти** і що абсурдальною **узурпацією** і більш нічим є претенсії законсервованої студентської групи писати історію України від себе.

Чи проголошення цитованих вгорі речей є «кроком вперед»? На мою думку це є багато «кроків узад», хоч би у відношенні до колишніх постанов львівського студентства. Це задокументування цілковитої безрадности й безсилля.

* * *

На цьому закінчуємо наш розгляд життя студентського Львова 30 рр. Йшло тут тільки й єдино про речі найважливіші, а зокрема про трагічні ситуації життя тієї молоді.

Ці речі не є писані на те, щоб завертати минуле. Що раз сталося, те не дасться змінити. Одначе було б дуже сумно, якщо б молоде покоління, а особливо молодь, не знайшла в собі сили вчитися на важко купленій науці вчорашніх днів.

Вгорі було показано, як наше буття твориться з різних елементів. Ї ними наша традиція і «світ речей», «життя», отже те, що вже застаеться, і що має свої невмолімі закони. Ті закони є у великій мірі теж діючими силами нашого буття в минулому. Але це все лише половина. Друга половина це діяння людської волі, її рішення.

Ще мине багато часу, заки українська думка, і то **здисциплінована** думка створить необхідний для буття українства порядок понять і вартостей. Це дуже важка дорога боротьби власних суперечностей. У повищій статті показано, в як трагічних ситуаціях опинилася молодь 30 рр. з тією хвилиною, коли в знехтуванні всіх других елементів нашого буття та їх закономірностей захотіла поставити в начало всього свій законсервований «психологічний момент» 30 рр.

Звідсіль був лише один крок до тяжкого промаху з фатальними наслідками: зірвання звязку поколінь шляхом наміреної суспільної деградації комбатантів. Для народів, а особливо для нашого в минулому, подібні речі ніколи не проходили безкарно.

Шлях організування нашої національної енергії в одну, голю одушевлену і тривалу, силу, легкий не буде. Шкода велика, що в нас замість одушевлятися ще й тепер чужинними ефектами, не звертають уваги на цікавіші речі. Тоді побачили б, нпр., що величезна сила німецької організованості є вислідом тяжкої боротьби багатьох поколінь. Від Фіхте до Третього Райху дуже далека дорога, а дорога до Фіхте теж не була коротка. Всі великі сподвижники німецької культури дали клясичні вислови тієї німецької борні з собою. Проблема суспільного будівництва, проблема влади, конфлікту, «хотіння» якоїсь людини зі закономірностями «світу речей» і т. п. і т. п., — все те було основно й глибоко пережите. Якщо би так не було, не повстав би «Фавст», Шіллер поза своїми «Розбійниками» не був би написав ніколи «Валленштайна», а таке викуте й сьогодні вживане поняття, як «фрідерикіянський вояк» не було б знайшло перед сто-кількадесяти літами такого втілення, як у Гайнріха фон Кляйста.

Не значить це, що наші труднощі життя є понад людськими силами. Ми вже дійшли до такої напруженості життя, що свідомість труднощів не тільки не сміє вбивати нашої волі й сили, а мусить її степенувати. Молоде покоління мусить знати, що титани чину й титани думки виростили не з редукування цілого світу до «психологічних моментів» своїх молодечих літ, а таки з того, що вміли бачити незредуковане й одночасно впорядковане зусиллям думки життя та його красу.

Інж. Дмитро Равич,
президент ЦЕСУС-а.

У. А. Г. й організоване українське студентське життя в Празі.

(Реферат, прочитаний на Ювілейному Зїзді У.А.Г. 19. X. 40.)

За перший організований крок українського студентства в Празі треба вважати рік 1902, часи студентської сецесії на ЗУЗ.

Внаслідок сецесії, цієї великої маніфестації української молоді, розбрелись сеціоністи повні віри й завзяття по чужині. Малий гурток їх опинився в Празі. Першою задачею сеціоністів було зорганізувати українську молодь з метою інформувати чеську суспільність про українське національне життя. Зорганізувались вони в Українській Громаді, заснованій 19. III. 1902. р. До неї належало, крім української академічної молоді, й інше українське громадянство в Празі (п-во Горбачевських, проф. Пулой та інші, а потім і українці з центральних українських земель).

Вже тоді зустрінулася українська молодь в своїй інформативній праці, особливо серед «славянофільської» частини чеського студентства, з неприхильним ставленням до українських тоді загально ще лише культ.-автономних змагань. (Лише т.зв. «поступова частина» чеського студентства часто симпатизувала з нами, якщо дізнавалася ближче про польсько-українську боротьбу в Галичині. Чеське славянофільство, за яким крилось фактично москвофільство, було й пізніше завжди первопричиною непорозумінь, а властиво нехотіння розуміти українські змагання та невміння їх належно оцінити).

Все ж деякі чеські кола зацікавились українською справою і в 1905/6 академічному році відчинено з рамени «Української Громади» навіть курс української мови для чехів. Властиве ж українське чисто-студентське організаційне життя почалось від часу засновання фахової організації «Українська Медична Громада» (найстарше українське студ. т-во

в Празі) та Української Академічної Громади (УАГ) в Празі. Медична Громада існувала недовго, бо вже в році 1923. була розв'язана владою ЧСР як організація, яка взяла на себе відповідальність за віче, що було влаштоване на весні 1923 р. в Празі, в день демонстрації українського громадянства проти прилучення ЗУЗ до Польщі. Сталось це внаслідок протестів й домагань Польщі, хоча Медична Громада до організації самої демонстрації й не мала відношення.

Українська Академічна Громада скоро по своєму заснуванню розпалась на три окремі організації: Українську Академічну Громаду, Громаду Українських Студентів Емігрантів з Великої України та Українське Студентське Т-во «Громада». В 1923 р. Прага нараховує вже шість українських організацій (не рахуючи в тому році розв'язаної Укр. Мед. Громади в Празі): УАГ, Громада Укр. Студ. Ем. з Вел. України, Укр. Студ. Т-во «Громада», Студентська Громада при Укр. Педагогічнім Інституті ім. Драгоманова, Союз Укр. Студ. Еміг. з Північно-Західних Земель України та Громада Студенток-Українок в Празі (заснована в 1922 р., але статут затверджено в 1925 р.). В 1924 р. засновується Українська Студ. Спілка в Празі, а в 1925 році Академічна Громада Студентів Укр. Пед. Інст. ім. Драгоманова в Празі.

Як бачимо, цілий довжелезний ряд студентських організацій! І все це станові організації! Лише Т-ва при Пед. Інституті можна б іще до певної міри вважати за фахові, але й тут маємо їх все ж не одну, а дві! Та Громада Студ. Українок, як жіноча організація (мета організації культурно-освітня та допомогова), оправдувала все ж своє існування.

На це ненормальне явище в життю українського студентства в Празі зверталось увагу студентському загалу ще в році 1923 на сторінках часопису «Укр. Студент», що виходив в Празі. Знаємо окрім того, що ця негативна сторінка українського студентського життя часто теж обговорювалась поміж тодішніми провідниками студентства. Мали вже тоді створити хоч союз цих організацій в Празі. Та цьому старанню були поважні перешкоди: не всі тодішні укр. студ. Т-ва були національно певні. В Празі вказували на Укр. Студ. Т-во «Громада» як на організацію, що не тільки терпіла «псевдо-комуністів» і «псевдо-зміновіхівців», але піднала під «ідейне» провідництво комуністів.

Ця «Громада» була деякий час навіть членом ЦЕСУС-а й лише на Другому Зїзді ЦЕСУС-а в Подєбрадах 1924 р. виступило п'ять комуністичних делегатів (очевидно, побачивши таки неможливість зруйнувати ЦЕСУС з середини) з нарад Другого Зїзду та по Зїзді заснували «Ділове Обєднання Пост. Студентства» (ДОПС) та зачали кампанію проти українського студентства та українських установ, а особливо проти

ЦЕСУС-а. Цей період в історії ЦЕСУС-а, а саме від року 1922, — коли то «Третій Конгрес Укр. Студ. ЗУЗ та еміграції» покликав до життя Центральний Союз Українського Студентства з тимчасовим осідком в Празі, — до 1924 — можна рахувати **першим етапом** організаційного життя українського студентства після катастрофи 1920 року.

Українське студентство цього першого етапу ще було з одного боку безпосередньо зв'язане з усіми подіями, що відбулися підчас визвольної боротьби на всіх теренах України за її державність, а з другого боку мусіло пристосовуватись до відмінних умовин еміграційного життя. Воно часто кидало найбільш протилежні гасла та йшло за ними, не будучи ще в стані з'ясувати собі причини катастрофи та шукаючи ці причини. Воно уявляло з себе розбурхану масу, яка до певної міри зневірилась була в свої сили та, за винятком провідної верстви, часто шукало їх на боці.

Ігор Федів, другий президент ЦЕСУС-а (1923/24), в статті «На організаційні теми» в «Українському Студенті» так почав цю свою статтю: «Короткий начерк кількох нижчепорешених питань починаю загальновідомою фразою: студентство як однородна цілість, майже не існує. Воно розбите ідеологічними, політичними чи іншими поглядами на дуже численні, більші й менші гурти».

Можна твердити, що у великій мірі якраз завдяки ЦЕСУС-ові, завдяки здоровому змагання українського студентства до створення своєї централі, свого центру, прийшло українське студентство до узгодження своїх змагань з дійсними потребами нації, до оформлення себе в одностайну цілість, яка вже знає, чого хоче й яким шляхом дійде до своєї мети.

Однак ще в першому етапі свого розвитку українське студентство устами вже вище згаданого другого президента ЦЕСУС-а в тій же статті висловилося так: «Сподіватись, що можна вдержати студентство в більшій чи меншій гармонійній цілості на протяг довшого часу — це річ коли й не неможлива, то в кожному разі дуже важка. Більш цього, це річ небажана...», далі «для студентства, як цілості, хосенна боротьба думки, стремління і чину». Було отже за ідеологічну боротьбу серед українського студентства, як таку, а не за **вироблення одної ідеології** для всього українського студентства. Гармонійна цілість була — **небажана!**

Далі можна помітити такі етапи в житті українського студентства:

Другий (1924—1934) — це поступове звільнення українського студентства від орієнтації на різні сили поза українською нацією, навіть сили ворожі українським національним змаганням.

І нарешті **третій й останній етап** — рік 1934 і далі роки.

Рік 1934 є тим роком, коли українське студентство на Х. Звичайному З'їзді ЦЕСУС-а в Празі визнало ідеологію українського націоналізму за свою та тим зафіксувало перемогу цієї ідеології в студентських масах, наповнюючи новою вірою серця української молоді в неминучу перемогу української нації.

В цьому розвитку духового наставлення українського студентства, що йшло визначеними вище трьома етапами, не малу роль відіграла теж і Українська Академічна Громада в Празі.

А змогла відіграти цю роль тому, що часто навіть випереджувала цей загальний розвиток студентства й ніколи не спіямала себе угодовством. Вона одинока з усіх українських студ. т-в, яких — як вже згадано — так багато було колись в Празі, не піддаючись впливам різних групових, «провансальських», чи навіть «землячествуючих» течій українського студентства, як здорова одиниця не тільки зберегла своє існування, але змогла проявити й далі проявляє велику діяльність. Правда, були й у неї часи застою, часи організаційної малодіяльності, про що були іноді згадки в звітах Управ ЦЕСУС-а, але ці згадки торкалися в ті часи цілого празького українського студентства, а не лише УАГ. Однак УАГ завдяки виразно соборницькому наставленню свого членства, що проявлялось не тільки на словах, але й в кожночасній праці, змогла перебороти й ці злі часи й вийти з складних обставин життя українського студентства в Празі переможно.

Протилежними ж до УАГ організаційними типами були якраз всі ті інші станові організації, що їх на початку ми згадали.

Громада Українських Студ. Емігрантів з Вел. України вже своїм відокремленням «наддніпрянців» від «галичан» була негативним проявом українського організаційного життя і тому була згорі засуджена на скорше чи пізніше самозліквідування.

Теж негативним, але менш войовничим типом організації був Союз Українських Студ. Емігрантів з Північно-Західних Земель України, що репрезентував студента «волиняка». І то де — на чужині, в Празі! Так само й це товариство самозліквідувалось і членство його в 1930 році грім'яльно перейшло до УАГ.

Ту ж позитивну, консолідуючу роль відіграла УАГ кілька років пізніше, як Т-во Укр. Студ. Високих Технічних Шкіл в Празі «Основа» переорганізувалось на секцію техніків «Основа» при УАГ. Властиво повернулось це т-во до своєї

первісної організаційної форми, бо засноване воно було в 1921 р., як секція при тій же УАГ і лише пізніше воно «усамостійнилось».

Після ліквідації Українського Пед. Інституту в Празі, а тим самим і студентських товариств, що існували при ньому, та самоліквідації вище згаданих двох українських студентських товариств, залишилась лише одна УАГ, як організаційний центр студентського життя в Празі.

Існувала в Празі довший час поруч з УАГ ще одна, вже згадана, організація студентів українців, а це Українське Студ. Т-во «Громада». Та його властиво до українських і зачислити не можна. Від 1933 р. членство цієї «Громади» було навіть бойкотоване цілим організованим українським студентством в Празі під проводом спеціально для того вибраної «Бойкотової Екзекутиви». Належить тут згадати, що більшість українського громадянства в Празі цілком солідаризувалась з тим кроком українського студентства.

Зовсім окремо треба відмітити діяльність Союзу Підкарпатських Українських Студентів в Празі (заснов. в 1921 р.), який як організація, що об'єднувала закарпатську студіючу молодь, була чинником великої ваги в розвитку національної свідомости, як серед свого членства, так і взагалі українських мас в Карпатській Україні.

В 1933 р. на IX. Ювілейному Зїзді ЦЕСУС-а в Празі тогочасний голова Союзу Підкарп. Українських Студентів Вінкентій Шандор святочно заповів, що на слідуючому Зїзді ЦЕСУС-а їх союз буде вже фігурувати як дійсний член ЦЕСУС-а. І дійсно. Скоро після того ЦЕСУС мав в рядах свого членства й студентів з Карпатської України.

В Празі за розглянений тут період українського студ. організаційного життя існувало окрім того ще багато й інших студентських організацій чи то фахових, чи з тими чи іншими спеціальними завданнями, як напр. вже згадане Т-во «Основа», Об'єднання Укр. Агр. Студентів, Гурток Укр. Студ. Пасічників, Укр. Студ. «Союз Відродження», Об'єднання Студ. Сходу Європи, Група УНМ (Укр. Нац. Молоді), Укр. Студ. Корп. «Чорноморе», Укр. Нац. Студ. Корп. «Зарево», Українсько-Литовське Студ. Т-во, Укр.-Білоруське Студ. Т-во та ін.

Зокрема з цих організацій треба відмітити: Групу УНМ та в 1932 р. засновану УНСК «Зарево», обидві при УАГ, які мали за завдання ідеологічно виховувати студентство та взагалі молодь в націоналістичному дусі; Українсько-Литовське Студ. Т-во (засн. в 1929 р.), яке, зустрінувши велике зацікавлення не тільки з українського, але й дуже сильне з литовського боку, розвинуло було велику й успішну діяльність та проіснувало аж до того часу, доки студіювали литовські сту-

денти в Празі. Ця остання організація ведена була з українського боку, між іншим, виключно членами УАГ.

Та й взагалі можна ствердити, що членство УАГ протягом двадцяти років існування цієї організації виказалося великою працею, як в середині свого Т-ва, так і назовні. А назовні — як в загальному житті української колонії, так і в організаційному житті українського студентства в Празі поза УАГ.

Праця в ЦЕСУС-і; праця в ідеологічних гуртках, що мали вплив на ціле студентство в Празі; праця скерована на ліквідацію негативних проявів організаційного студ. життя; національно-виховна праця серед членів Союзу Укр. Підкар. Студ. на початку його існування; праця в Укр. Лит. Студ. Т-ві — це є тільки приклади організаційної, консолідаційної та ідеологічної діяльності членства УАГ. На своїх двадцять років праці може УАГ спокійно подивитись, як на творчу, корисну працю для загалу українського студентства в Празі, а часто й поза межами її.

За працю членства УАГ в громадянському житті тут не згадуємо, хоч вклад її був дуже великий й успішний. Спеціально проявлялася вона в розбудові українських соборницьких організацій, зокрема в Українській Громаді в ЧСР — як провідного Т-ва націоналістичного напрямку.

З організаційного хаосу, що існував довші часи серед студентського життя в Празі, вийшла УАГ одинока не заломившись та незаплямована якимись ухилами, а все простуючи тим шляхом, що їй вказувала національна честь і наші національні ідеали.

Най же йде вона й далі шляхом української національної чести та працею дальшою своєю здобуде нові досягнення в організованому житті українського студентства.

Яків Шумелда

Нарис життя українського студентства в середущій Європі за останніх 20 літ.

Завданням цієї статті ми ставимо дати короткий нарис суспільних виявів праці українського студентства в середущій Європі. Так зложилися обставини, що в нинішній Великоїмеччині сконцентрувалася більшість української студіюючої молоді по цей бік Сяну, а західно-європейські студентські центри (Париж, Брюсель, Лювен і Лієж) стратили своє значення. І тому тим більше цікавим для студентства, що знайшлося в нових обставинах, пізнати минувшину студентських організацій у бувшій Чехії, Австрії, Німеччині, та знайти їх добрі й злі сторони.

Для громадянства, що висилає своїх найближчих на студії й своїми пожертвами має уможливити студії соткам українських студентів, рівнож цікавий короткий перегляд студентської праці.

Українське довоєнне студентство у середущій Європі концентрувалося в університетських центрах бувшої австро-угорської монархії. Центром студентського життя були Відень і Грац, і там повстали перші українські студентські товариства. Ще в січні 1866 р. основано у Відні українське академічне Товариство «Січ» та в 1895 р. «Січ» у Грацу. Над характеристикою членства й праці тих студентських товариств не спиняємося довше та всетаки треба підчеркнути, що з їх рядів вийшли у довоєнних часах добрі працівники на народньо-політичній ниві. Чисельно було це студентство дуже скромне й безпосередньо перед вибухом світової війни оба товариства гуртували около 100 членів. Напрям тодішньої студентської праці був народницький, а модні перед війною кличі лібералізму нерідко захоплювали актив студентства.

Програні визвольні змагання 1917-21 рр. викликали у дальших наслідках незвичайний зріст чисельного стану українського студентства у середущій Європі. Жовніри й

старшини української армії, звільнені з таборів інтернованих і полонених масово заповнили високошкільні осередки Чехії, Австрії й Німеччини. Наплив українського студентства виявився у зрості чисельного стану передвоєнних студентських організацій та у повстанні нових. Віденська «Січ», що мала перед війною 50 членів, досягнула в 1922 р. найвищий стан членства (450), а «Січ» у Граці 345 (перед війною мала 30).

У ЧСР, що стала осередком української політичної й військової еміграції, повстали нові студентські осередки, як Прага, Брно, Подєбради й Пржібрам. Найбільше студентства згуртувалося у Празі, де й найскорше розвинули свою діяльність студентські товариства. Там заложено українське студентське товариство «Академічну Громаду» в 1919 р. В 1921 р. основано в Брні «Українську Академічну Громаду», що в перших роках існування числила 91 членів. При Українській Господарській Академії в Подєбрадах повстала в червні 1922 р. «Академічна Громада», що згуртувала у перших роках існування около 300 членів.

На території Німеччини, де перед війною не було ні одної студентської організації, гуртується вже в 20 рр. поважне число студентів. В 1921 р. заложили вони «Спілку Українських Студентів Німеччини» з осідком у Берліні, що мала свої філії у 13 студентських осередках. У Данцігу около 130 студентів зорганізувалося у «Союзі Українських Студентів — Основа» в 1922 р.

У корінній Польщі, де примістилася українська політична й військова еміграція зі СУЗ, центром еміграційного студентського життя стала Варшава, де й основано «Союз Студентів Емігрантів у Польщі». Згадана організація заложила свої філії в Калуші, Шепюрні, Стшалкові та Кракові та гуртувала у 1923 р. около 200 членів.

Перші роки побуту нового студентства закордоном відзначаються глибокою вірою, що завтра-позавтра прийдеться вертати на рідну землю та що мирові договори після світової війни означають тільки короткотривалу передишку народів перед новим збройним вибухом. Та мрії не здійснювалися, а еміграція заповідалася на довгі роки. Крім треба було проміняти на книжку та студіювати, щоб у цей спосіб підготувитися до служби нації у прийдешнім. Студіювати у тодішніх умовах не було легко; бракувало передусім матеріяльних можливостей, а крім того довгі роки військової служби відірвали кожного від книжки й наукової праці. Треба подивляти енергію й запал, з якою тодішнє студентство згадані труднощі перемогло. З матеріяльною допомогою прийшли краще забезпечені товариші біднішим. Зорганізовано дуже добре поміч для студіюючої молоді від українського громадянства з рідних земель, Нового Світу та притягнуто до спів-

праці чужинні допомогіві фонди. В цей спосіб створено матеріальні передумови для студій. Скоро побороно й викликане довгою війною відчуження від студій. У мирних політичних обставинах праця над військовим вишколом сходила на дальший плян і на її місце прийшла підготовка до праці. У мирних обставинах — студії. Саме у студіях пробивалася ця впертість і завзятість колишніх вояків. Сотки з них покінчило студії та вернулося до праці на рідні землі, або виїхало між своїх до Америки, а решта лишилася фаховими працівниками на еміграції, дожидаючи пригожих політичних обставин на поворот у рідні землі.

Позитивною прикметою тодішнього студентства було рівнож велике зрозуміння і хист у пропагандивній праці. Не було, здається, одної поважнішої чужинецької установи, чи товариства, які не були би поінформовані про положення української нації та наші домагання. Чужинні студенти були притягнені до живої виміни думок з членством наших студентських товариств; для них уладжувано відповідні імпрези й прийняття з нагоди наших національних річниць. Для чужинців видано теж окремі публікації про наші національні справи. У пропаганді дуже добре використано живе й писане слово, нашу національну ношу, співи, танки, і т. п. Дальше додатньою сторінкою самої пропаганди було те, що навязано живі звязки з чужиною та чужинцями. Українське студентство мало через те змогу пізнати всі цивілізаційні й технічні надбання Європи, від яких більшість була відтята колись московськими кордонами. Зрозуміння многогранної чужинецької ментальности відбилося найкраще в успіхах українських делегацій ЦЕСУС-а на міжнародніх зїздах студентства.

Ахилевою пятою у житті українського студентства у першому повоенному десятилітті була дуже сильна ідеологічна розпорошеність, що спинювала внутрішню працю. Вона була причиною частих внутрішньо-організаційних непорозумінь, сецесій, закладань нових товариств, а врешті міжорганізаційних антагонізмів. Ідеологічні спори перемінялися часто у групові порахунки й вони зроджували все нові й нові студентські організації. Яскравим прикладом ідейної розпрязности тодішнього студентства було життя в Празі, що перейшло найгостріші світоглядові змагання. Серед пражського студентства були заступлені всі західньо- і східньо-європейські світогляди останніх двох століть. Науковий соціалізм репрезентувала «Громада Соціалістичної Молоді ім. Драгоманова», що була секцією «Української Академічної Громади». Вона ставила собі за ціль «обеднати соціалістичне студентство, поглибити й закріпити соціалістичний світогляд дорогою вивчення економічних наук та теорій наукового соціалізму»... Соціал-демократи, хоч не мали свого окремого то-

вариства, але творили окрему групу, яка у студентському житті «реагувала однозгідно». Соціал-революціонери згуртувалися у «Вільній Громаді»; їх найвищою ціллю було «критичне вивчення і пізнавання ідеології революційного соціалізму й боротьба з цими елементами філософії, етики й науки, які впливають з сучасного буржуазного оточення, що побудовані на визиску» та його стремлінням у суспільному житті було «запровадження нових традицій на підставі нашого розуміння соціалізму». Католицький напрям серед тамошнього студентства репрезентував «Союз Відродження Українського Студентства», що прагнув до «об'єднання українського студентства і суспільности на засадах християнської етики».

Виразником і носієм націоналістичного світогляду була «Група Української Національної Молоді», на прапорах якої було виписано «об'єднати українське студентство на думці про державну незалежність України, студіювати національний розвиток інших народів, особливо хліборобських і пізнати методи й средства, якими народи досягають свою національну ціль». Хоч перші групи української націоналістичної молоді основано у Ліберці й Йозефові в 1922 р., то вже в осені цього року осередком праці молодих націоналістів стала Прага. Члени групи УНМ прилучили пражську Групу, як секцію, до єдиної ще тоді «Академічної Громади». Група Української Національної Молоді виказала дуже гарну діяльність не тільки серед «Української Академічної Громади», де старалася вдержати одність товариства й паралізувати всякі відосередні анархічні сили; її звязки сягали далеко поза границі ЧСР на рідні землі та до Відня, Леобену і Грацу, де повстали співзвучні їй організації. Весною 1924 р. відбувся у Празі з'їзд всіх груп української націоналістичної молоді, де одобрено ідеологічні основи, вибрано ексекутиву, як центральний орган всіх груп та рішено видавати орган української націоналістичної молоді «Національну Думку».*)

На діяльності групи української націоналістичної молоді ми спинилися довше тому, що була вона переломовою у житті закордонного і краевого студентства та й частинно українського націоналістичного руху взагалі. Ця група стала носієм націоналістичних кличів серед усієї української молоді, а тим самим спричинилася до пізнішого об'єднання студентства на засадах націоналізму. Тут приходить підкреснути її великий вплив на виховання націоналістичної еліти студентського й суспільного життя у краю, а зокрема на ЗУЗ, де на взір Української Національної Молоді основано у Львові «Союз

*) Число 1. появилось в квітні 1924 р. Заходами Редакції «Н. Д.» видано в 1927 р. «Гуцульський Курінь».

Української Націоналістичної Молоді» в 1925 р. Сотки бувших членів Групи у Чехії й Австрії по повероті на рідні землі віддалися всеціло суспільно-громадській праці. Актив Групи у Празі, спільно з другою націоналістичною організацією — Легією Українських Націоналістів — робив старання об'єднати шляхом співпраці ідейно-співзвучні групи та організації й утворити спільну націоналістичну організацію з одним проводом. Проявом цих прагнень було покликання до життя Групою Українських Націоналістів і Легією Українських Націоналістів Союзу Організацій Українських Націоналістів. Саме з цього Союзу, до якого включилися й перебуваючі закордоном провідні елементи УВО та Союзу Націоналістичної Молоді в краю — виловився в 1927 році перший Провід Українських Націоналістів, який зайнявся підготовою I. Конгресу Українських Націоналістів, де покликано до життя ОУН й сталий Провід Українських Націоналістів зо сл. п. полк. Євгеном Коновальцем на чолі.

Зріст націоналістичного світогляду серед українського студентства викликав також зміни в організаційній праці поодиноких студентських товариств. Прийшло оживлення діяльності та в парі з нею звернено більше уваги на виховну сторінку. При поодиноких організаціях повстали ідеологічно-виховні гуртки, а місцями й нові організації. Найсильніше організаційне зрізничування на ідеологічних основах прийшло у Данцігу, де після II. Зїзду ЦЕСУС-а в 1922 р. розпочав свою розкладову працю лібералістично-анархічний ЦЕДУС. В одинокій ще тоді студентсько-професійній організації «Основи» прийшло скоро до зудару двох течій, націоналістичної й лібералістичної. Спочатку переважала то одна, то друга сторона. Коли внаслідок ідеологічних пристрастей обставини праці в одній організації стали невиносимі, поважний гурт членів «Основи» заснував окремі організації, побудовані на німецьких корпоративних взорах. Це були корпоратії «Чорноморе», «Галич» і «Зарево». Довший час були й між новоповсталими організаціями непорозуміння, які усунуто щойно під кінець 1927 р. Відтоді датується оживлена праця українського націоналістичного студентства на території Вільного Міста Данцігу.

Корпоратії, що вели довший час свою працю серед нашого студентства закордоном і в краю, виказалися додатними і відємними сторінками. Треба підчеркнути їх поважний вклад у спортивно-передвійськовий вишкіл (впоряд, фехтування, стріляння), у вироблення почуття відповідальности й карности, але з другого боку на всякі фехтунки й розправи за дрібниці витрачалось за багато часу, й на цім потерпіли фахові студії. Зокрема вічна ривалізація між поодинокими корпоратіями, наприклад Данцігу, була джерелом постійних

міжорганізаційних непорозумінь, що негативно відбилися на всій праці студентства.

Повстання нових студентських організацій в Празі було також вислідом діяльності ворожих українській націоналістичній думці сил. Були це звичайно сили, що старалися розбивати все українське зорганізоване життя, а тим самим і студентське. Вони нерідко користувалися збаламученими українцями. На терені пражського студентського життя вони використовували соціалістичні елементи, вживаючи їх як розкладовий чинник серед членства УАГ. «Праця» останніх витворила в товаристві невиносимі відносини. Коли старання Групи Української Національної Молоді рятувати єдність організації не мали успіхів, прийшло до розбиття УАГ. Повстали нові територіяльні організації; у 1923 р. «Громада Студентів Емігрантів з Великої України», а ще раніше в осени 1922 року «Союз Студентів Емігрантів з Північно-Західних Земель України» та інші.

Подібне організаційне розбиття довершилося теж у північному студентському осередку, в Берліні. Побіч «Спілки Студентів Українців Німеччини», що з нею звязаний гарний період життя більше як 300 молодих українців, та що виказалася живою пропагандивною і допомогою працею, повстали нові організації: радянськільська «Академічна Громада» (зліквідувалася вже в 1926 р.), Гурток Українських Студентів на Високій Технічній Школі в Шарльоттенбургу «Основа», «Гурток Універсантів», Союз Українських Студентських Організацій Німеччини і Данцігу (СУСОНД) та гурток техніків «Дніпро». З відчиненням Українського Наукового Інституту у 1926 році та Українського Студентського Дому в Адлерсгофі, де мешкало 20 студентів, повстав ще один студентський осередок «Гурток ім. П. Могили». Поодинокі гуртки й товариства, що мали 5—20 членів, не могли спромогтися на гармонійну студентську працю. Об'єднання українського студентства Берліну на націоналістичних основах почалося щойно у перших роках четвертого десятиліття й воно звязане з повстанням і розвитком націоналістичної корпоративної «Зарево», про котре буде мова у другому розділі.

Та мимо великого організаційного розбиття й ідеологічних розбіжностей студентство першого повоєнного десятиліття зберегло єдність унутрі й назовні. Об'єднуючим і координуючим чинником був Центральний Союз Українського Студентства «ЦЕСУС», оснований у 1922 р. у Празі. ЦЕСУС тримав постійний організаційний зв'язок із українськими студентськими товариствами в краю й закордоном, і став символом спільноти студентського життя. Піддержав цю єдність також «Студентський Вістник» ЦЕСУС-а, що його видавано

*) 35% членів Групи творили члени-студенти із СУЗ. (Р. Н. 1928 р.

серед дуже непригожих матеріальних обставин до жовтня 1931 р. ЦЕСУС своєю працею на зовнішньому форумі відніс також незвичайно великі заслуги у пропаганді українського імени серед чужинців. Провід ЦЕСУС-а тримав через своїх представників безперервний зв'язок із проводами студентства всіх націй, а делегати ЦЕСУС-а виступали на всіх студентських міжнародних з'їздах. Завдяки цій праці поширено не тільки знання української справи серед чужинців, але виробилася також група людей, що змогла пізніше обняти провід пресових і пропагандивних станиць у поодиноких державах.

II.

У перших роках четвертого десятиліття виразно зазначується новий етап у житті українського студентства на території Німеччини, Австрії й Чехії. Він відрізняється від попереднього завершенням ідейної кристалізації студентства, ліквідацією поодиноких студентських товариств і перебранням всіх студентських справ монолітними націоналістичними студентськими організаціями. Великий вплив на цей період життя студентства мали політичні події у Празі літом 1934 р. На житті студентства відбилися теж паспорткові труднощі з виїздом закордон у державах, в яких жили українці; це мало некорисний вплив на чисельність українського студентства закордоном.

Як згадано вже вище, українське студентство у середній Європі вийшло з 30. рр. хоч організаційно розбите, то скріплене духово, і серед студентства відчувалося нову цементуючу й будуючу силу: **націоналізм**. З боротьби з противними напрямками вийшов націоналізм побідником та вніс із собою новий розмах і запал у студентські ряди. Молоде націоналістичне студентство видало зо своїх рядів ідейних і працьовитих організаторів, що вже в перших роках згаданого десятиліття переняли на себе керму цілого студентського життя. У парі з побідою націоналізму затихли у поодиноких студентських організаціях непорозуміння, і студентські осередки стали монолітами. Зникли колишні організацій-карлики й їх члени знайшли спільну мову з собою та згуртувалися в одних товариствах. Прикладом ідейного об'єднання може бути Прага, де прийшло до злиття всіх студ. товариств з Укр. Акад. Громадою. Далеко пізніше прийшло до злучення поодиноких студентських організацій в Данцігу. Об'єднання перевела «Основа», яка хоч лишилася дальше професійною студентською організацією, але прийняла націоналістичні засади за підставу внутрішньої й зовнішньої праці. Деяко інакше прийшло до об'єднання студентства в Берліні. Тут «самозлікувалися» поодинокі студентські організації й усе

студентське життя перебрала на себе корпорація, а відтак студентське товариство «Зарево». Недомаганням корпорації «Зарево» у перших роках існування був її дуже замкнений характер та перетяження малої кількості членів іншими не-студентськими справами. Замало звернено уваги на притягання до студентської співпраці невироблених світоглядом студентів. Наслідком такого ставлення студентського життя були ненормальні обставини, які заіснували в 1935-36 і 37, коли в згаданих роках було поза студентською організацією два рази більше одиниць, як членів у «Зареві». Щойно у 1938. р. перемінено статут корпорації «Зарево» на студентське товариство. І в цей спосіб створено легші умови прийняття в члени й зроблено перший крок до консолідації всієї студіюючої молоді в Берліні.

Серед «Січей» у Відні й Грацу, що в першому періоді не підлягали розбитті та лише «забарвилися соціалістичними ідеологічними гуртками», зникли у новому етапі всі залишки попередніх надбань. До об'єднання студентства прийшло також у Подебрадах, де в останніх роках існували побіч себе дві Академічні Громади: «Академічна Громада в Подебрадах» і «Громада Українських Студентів при Українській Господарській Академії в Подебрадах». Брно, як студентський осередок, втратило поважніше значіння.

На кристалізацію студентства закордоном в цьому часі мали безумовно великий вплив події, які відбувалися від 1930-34 р. на рідних землях, а особливо на ЗУЗ. Польські погроми у Львові паціфікація 1930 р., смерть Команданта були моментами, які глибоко сколихнули українським студентством закордоном. Скоро прийшли живі свідки, співучасники цих подій, що принесли зі собою нову лєгєнду про затяжні змагання на рідних землях. Зерно, посіяне колись Групою Української Національної Молоді, видало свої плоди.

Загострення політичного положення на ЗУЗ, впровадження Польщею тяжких умов нострифікації, заборона на виїзд закордон громадян СРСР зменшили чисельний стан українського студентства у високошкільних осередках згаданих держав. Резерви студентів із колишніх військовиків вичерпалися вже від 30 р. Стан студентства у поодиноких осередках у 30 рр. був: Данціг 70, Берлін 75, Прага 85, Брно 20, Відень 45, Грац 40 і Подебради около 120 студентів. Цей стан зменшився внаслідок згаданих повище обставин і в 1938 р. прийшов найнижчий чисельний стан українського студентства в середній Європі. І так 6. червня 1938 року мали: «Зарево» у Берліні 24, «Основа» в Данцігу 14, «Січ» у Відні 23, «Січ» у Грацу 18 членів, а Прага з Брно мали 70 студентів.

Праця студентства йшла по внутрішній лінії. Дуже ба-

гато часу присвячувано ідеологічному вишколові, що його перепроводжувано з незвичайною солідністю і послідовністю. Був це час, коли кожний студент старався пізнати основні засади ідеології українського націоналізму та основи подібних йому чужинних рухів. Поглиблювалося це знання у студентських організаціях. Звернено теж пильну увагу на фізичне виховання. У згаданому періоді більшість студентських організацій перепроводжувала у себе спортивно-передвійський вишкіл і щойно політичні обставини у 1934 р. змусили студентів Німеччини і ЧСР обмежитися виключно до спортивного.

Малочисельне студентство другого періоду було матеріально краще забезпечене від попереднього, бо складалося воно в переважній кількості зі студентів, що виїздили на студії з ЗУЗ та були на удержанні батьків. Менша частина була забезпечена чужинними стипендійними установами. Реалізація самопомочі натрапила на труднощі, бо втрачено для допомогової акції ЗУЗ, які піддержували тепер в першу чергу краєве студентство. Збірки на еміграції не могли мати поважніших успіхів. Це відбилося в першу чергу на студентах - політичних емігрантах, що в 1935--7 рр. пережили найчорніші дні еміграції.

Студентство виказалося головню у ЧСР і Австрії добрими поступами у студіях. Слабші поступи мали оба північні осередки, Берлін і Данціґ. На це зложилися причини, як не дуже взірцева господарка стипендійними фондами, що не узгайднювали часто здібних студентів, які лишалися без засобів до студій. Знайти відповідну працю, при якій можна було би студіювати, було дуже тяжко. Невелика ідейна частина несла на своїх плечах увесь тягар студентської і суспільної праці, що не дозволяло на студії та на основну працю над собою.

Обеднуючим центром в даному часі був дальше ЦЕСУС, але й він стрічав у своїй праці щораз то більші матеріальні й політичні перешкоди. З упадком чисельного стану студентства закордоном стратив він джерело матеріальних доходів, які потрібні були на видання «Студентського Вісника», поїздки делегатів на міжнародні зїзди та полагоджування біжучих організаційних справ. Брак матеріальних засобів відбився найскорше на видавництві «Студентського Вісника», що перестав виходити в 1931 році. Потерпіла на цім і вся внутрішньо-організаційна праця, якій не доставало фонду на організаційні поїздки. Лише за піддержкою групи громадянства закордоном удалося ЦЕСУС-ові роздобути скромні фонди на висилку делегатів на міжнародні студентські зїзди. Найсильніший удар у праці ЦЕСУС-а, а тим самим всього зорганізованого українського студентства, завдав чесько-сло-

вацький уряд в осени 1934 р. Тоді вислано з Праги цілий актив ЦЕСУС-а, разом із тодішнім президентом Ярославом Барановським. Це було причиною припинення на певний час діяльності ЦЕСУС-а й перенесення його до Відня, де його залегалізувати вдалося щойно 1936 р. По довгій перерві у зїздах відбуто зїзд представників всього українського студентства щойно в 1939 р., за кілька місяців перед вибухом нової війни.

Після прилучення Австрії до Німеччини у березні 1938 р. об'єдналися чотири найповажніші українські студентські осередки в середній Європі (Берлін, Данціг, Відень, Грац). ЦЕСУС вийшов з ініціативою створення відповідного заступництва українського студентства перед німецькими центральними установами в Берліні. Це завдання перебрав на себе створений на зїзді згаданих чотирьох організацій у Мінхені в 1938 р. Національний Союз Українських Студентських Організацій Німеччини й вільного міста Данцігу (НАСУ-СОНД), який до війни поза відбуттям II. зїзду і зовнішньою пропагандою не виказав більшої діяльності.

III.

Упадок чесько-словацької республіки й Української Карпатської Держави та зв'язана з ним нова еміграція не викликали майже жадних змін в чисельному стані українського студентства на території нинішньої Великої Німеччини, тому що на Закарпатті не було високих шкіл і студентство з цього терену концентрувалося вже передтим у Празі.

Стан українського студентства на високих школах у середній Європі зростає незвичайно скоро по розвалі польської держави. Це вяжеться тісно з великою хвилею еміграції на Захід. На території Генералгубернаторства, Протекторату й старої Німеччини знайшлося 99% нової еміграції. Нині ще тяжко устійнити точно кількість збігців і переселенців з ЗУЗ, а в тім і дані про чисельність студентів не дуже точні. Загальну кількість бувших студентів польських шкіл і гімназійних абітурієнтів треба прийняти в Губернаторстві на 600. Рівночасно зросло, а місцями і подвоїлося студентство у старих осередках Німеччини і Протекторату. Українське Студентське Товариство «Зарево», що об'єднувало у вересні 1939 р. 19 студентів, мало в квітні 1940 р. 38 студентів, а в останніх днях жовтня 1940 р. 134 студентів. Слабший приріст бачимо у студентським товаристві «Основа» в Данцігу, де у серпні 1939 р. було 32, а в жовтні 1940 р. 33 члени; студентське товариство «Січ» у Відні: у серпні 1939 р. — 32, а в жовтні 1940 р. — 62 членів; студ. товариство «Січ» у Грацу: у серпні 1939 р. — 31, а в жовтні 1940 р. 43 членів.

Студентство Протекторату (Брно, Прага), об'єднане

в УАГ, мало в серпні 1939 р. 52 члени, а в жовтні 1940 р. 128 членів. В УАГ помітне те, що кількість членів товариства зросла дуже сильно не так внаслідок припливу нового студентства, як скорше через охоплення незорганізованого кола студентства під проводом нової Управи.

Поза студентськими осередками є ще на території Німеччини багато студентів бувших польських шкіл, які тепер працюють фізично на рілі й у фабриках. Кількість їх треба прийняти на 50 людей. На території Німеччини з Протекторатом є згуртованих у НАСУСОНІ коло 400 студ. З цього числа медицину студіює 30%, техніку 28%, економічні науки 10%, решта, себто 32% студіює філософію, музику, політичні науки, й інше. Зі загального числа студентів, які ще тепер перебувають в Генералгубернаторстві, найбільший процент є правників, філософів і теологів, дальше ідуть торговельники, техніки, медики. З коло 1000 осіб у Губернаторстві, Німеччині й Протектораті, що можуть студіювати, студіює у біжучому триместрі ледви 280 студентів. Причиною є тяжке матеріальне положення українського студентства. Навіть ті, що записані на школи, мусять у 60% заробляти на студії власною працею. Ледви 160 студентів має можливі передумови до студій, які забезпечені державними стипендіями (40), допомагами Фонду Студента при Централі УНО в Берліні (22) та решта, що є на удержанні рідні та знайомих з Губернаторства. Перед українською суспільністю по цей бік Сяну стоїть отже завдання уможливити студії коло тисячі українських студентів на високих школах Німеччини й Протекторату.

Марко Антонович

20 років Української Академічної Громади.

Коли в 1919 р. в Празі між іншими громадянами УНР знайшлося около 20-ти українських студентів, частинно полонених із московської армії, частинно стипендіантів, висланих Українською Державою на студії закордон¹⁾, вони не знайшли тут відповідної для своїх цілей організації. Українське життя в Празі до світової війни ніколи не визначалося особливою інтензивністю. Нечисленне українське студентство на своїх студіях у Празі мало прихильних охоронців ув особах проф. др. І. Горбачевського²⁾ й проф. др. Пулюя³⁾ й жило, сказати б, родинним життям. Але під час світової війни це студентство покинуло Прагу, так що новоприбувші українські студенти, не маючи змоги навязати до якоїсь традиції, мусіли своє організоване життя починати з самого початку. Через те й ми не зупиняємося довше над довоєнним періодом українського організованого студентського життя в Празі.

У листопаді 1919 р. повстає в Празі станова організація українського студентства при Українському Клубі під назвою «Український Академічний Клубок в Празі», котрий в початку 1920 р. поширюється й змінює назву на «Українська Академічна Громада в Чехословацькій Республіці»³⁾. В цьому ж році УАГ побільшується та стає, з початкових двох десятків членів, чисельно найбільшою українською організацією в ЧСР. Історію УАГ за перші два роки її існування подаємо в більшості за звітом тогочасного голови УАГ др. І. Харака (див. прим. 1):

¹⁾ Див. звіт УАГ на „Конгресі Укр. Студентства ЗУЗ та еміграції“ II. Звіти ст. 124—135. Конгрес відбувся 22. VI.—7. VII. 1922. а не, як помилково подає брош. ЦЕСУС 1908—1918—1938. В роковини, вид. 1938 р. на ст. 10: 1921 р.

²⁾ 1902 р. Ректор Карлового Університету в Празі, пізніше кількратний ректор Укр. Вільн. Унів. в Празі. Пулюй, проф. на німецькій техніці в Празі.

³⁾ Статут УАГ урядово затверджений щойно 10. червня 1920.

„В тягу шк. року 1919—20 прибувають деякі студенти з Галичини та Буковини та починають прибувати поодинокі розбитки армії. В маю 1920 р. переминається Український Академічний Гурток в Українську Академічну Громаду.⁴⁾ Організація тоді мала 48 членів. У бересні та жовтні 1920 р. починають вже напливати студенти з табору в Нім. Яблоннім, де була поміщена Гірська Бригада УГА. Число членів вносить 98 та росте так, що до березня начисляється вже 250 студентів. Значають приїздити студенти групи Кравса з Ліберця. Головує Матвій Стахів. Є це тяжкий час. Товариство переживає першу кризу, основану на тодішньому антагонізмові між Галичанами та Придніпрянцями. Настають заколоти та територіальні поділи, які приводять до того, що окрема наддніпрянська секція вилучується з УАГ. Дня 8. І. 1921 р. полагоджується криза. Наддніпрянська секція анулюється та наступає згода, на голову вибирається Віхановський. УАГ зростає далі, так що вже в бересні 1921 р. числилось поверх 450 членів. 17. IV. обирається головою Яворський та починається зарисовувати друга криза, обоснована на різкій противенстві двох психологій — військових і невожатів. Громада складається вже тоді по більшій часті із військових (старшин) табору Нім. Яблонного та Ліберця, описля Йозефова, у меншій частині з розбитків армії Петлюри та з зовсім невійськових людей, які творили разом опозицію до „військових“, маючи на своїй стороні і кількох соціалістів, походячих із військового табору . . . Військові були добре зорганізовані та карні, не диво отже, що захопили в руки Управу УАГ. В квітні 1921 р. твориться гурток соціалістичної молоді під назвою: „Громада соціалістичної молоді ім. М. Драгоманова“. 24. VI. 1921 р. приймають Загальні Збори по короткій, але завзятій боротьбі, статут „Драгоманівки“, уступає старий виділ, а вибирається головою Ріпецький, голова „Драгоманівки“. При кінці шк. року 1920—21 має УАГ 520 членів. З початком шк. року 1921—22 починають прибувати студенти з Йозефова, УАГ має 750 пізніше 1055 членів. На цей новий шкільний рік вибрано головою Черкавського. Криза в УАГ загострюється чим раз більше; на чолі правиці стає новозасноване товариство „Січ“, на чолі лівиці зостає „Драгоманівка“ — в опозиції до них демократична й поступова молодь . . . Криза завершується в квітні 1922. р., коли то грозить формальне розбиття товариства на два. На Загальних Зборах 13. IV. 1922, які опозиція опустила, вибрано головою др. Іларіона Харака. В протягу одного місяця дається справу наладнати так далеко, що опозиція вертає на Загальні Збори 24. V. 1922. На цих Зборах знов вибрано головою др. І. Харака . . .“

Цей звіт, хоч і має деякі неточності, прогалини та недосказання, проте з одного боку досить добре відзеркалює ті складні процеси, що відбувалися в тодішній Укр. Акад. Громаді, з другого боку показує ненормально великий приріст членства, що безперечно сприяло конфліктам на терені УАГ. Звіт доведений до червня 1922 року. З самого початку 1923 р. приходить велика криза. 4. січня 1923 дійшло до бурхливих загальних зборів і вслід за тим настає розгром УАГ. 6. січня заснували вийшовші з УАГ наддніпрянці »Громаду Студентів Емігрантів з Вел. України«; 9. січня соціалістично-комуністичне студентство засновує 3-тю станову студ. організацію під назвою »Українське Студентське Товариство »Громада« в Празі«. Ця »Громада« перебрала до себе й вищезгадану »Драгоманівку«. Розгром УАГ попередила акція студентів, уроженців Волині, Холмщини, Полісся та Підляшшя, які

⁴⁾ Членські виказки УАГ починаються одначе, як нижче згадуємо 18. І. 1920 р. Головами укр. академічного кружка були: Скоморовський, Давидовський та Градіановський.

зосередились ще восени 1922 р. в окреме товариство під назвою «Союз Студентів-Емігрантів з Північно-Західних Земель України». Але щойно від вище згаданих Загальних Зборів УАГ, в початку січня 1923 р. настала справжня манія засновувати нові студентські групи, товариства, організації, секції, гуртки, кружки і т. п. на пражському терені. До ворогування й розбиття спричинилося багато чинників: значна кількість українського студентства на пражському терені⁵⁾, депресія після невдалих визвольних змагань, найгостріші прояви локального патріотизму, великі вікові різниці між студентством⁶⁾, ідеологічні різниці⁷⁾, а одною з найважливіших причин було таки питання матеріального забезпечення підчас студій⁸⁾. Під кінець 1923 року Прага нараховує одних студентських організацій 60 (словами: **шістьдесят!**) і то не зараховуючи в це число «всіх студентських організацій (як пр. Гурток Туристів і под.), які або недавно заснувалися, або не проявляють життя, або не подали про себе жадної відомости».⁹⁾ В цей сумний час найповажнішими студентськими організаціями в Празі були: Українська Акад. Громада, яка все ж таки й після розбиття лишилась найчисленнішою студентською організацією (під кінець 1923 року — 600, фактично 321 членів), і новозасновані «Громада Студентів-Емігрантів з Вел. України» (під кінець 1923 року 249 членів), та «Українське Студ. Т-во «Громада» в Празі» (290 членів).¹⁰⁾

Одначе це вже був час занепаду студентського життя в колишній ЧСР. Він прийшов на зміну буйному розцвітові українського студентського життя в Празі в перших трьох роках. Приходить час, коли Українська Акад. Громада нераз животіє, коли навіть виринає думка її ліквідації¹¹⁾, що, на щастя, не була ніколи здійснена. В інших осередках справа малася ще гірше. Бо коли Прага перетривала найгірші часи (а в деяких випадках завдяки одиницям мала теж часи відносного розцвіту!), то українські студентські гуртки в інших осередках ЧСР зовсім зникають (Йозефов, Мельнік, пізніше

⁵⁾ 28. VII. 1922 р. УАГ нараховувала 1258 членів з усіх Українських Земель.

⁶⁾ Найстарші члени УАГ походили з 70-тих років мин. стол., наймолдші з початку ХХ. стол.

⁷⁾ В УАГ були заступлені всі політичні групи від крайньо лівих, до крайньо правих.

⁸⁾ Були й інші чисто особисті справи, часом дуже прикрі, про які не згадуємо.

⁹⁾ Студентський Вістник 1923 р. І. ч. 1. ст. 63. Стаття: „Огляд студентських організацій в Празі“. ст. 49—63.

¹⁰⁾ Там же.

¹¹⁾ Такі ліквідаційні Загальні Збори УАГ були призначені на пр. на день 5. IV. 1923 р. Ще 15. січня 1922 р. техн. секція „Основа“ вислала до Управи побажання „реорганізації“ УАГ в Студентський Союз із заступництвом у ньому окремих фахових товариств. Ця пропозиція і була пізніше темою до дебати.

Пржібрам) або тратять вповні своє значіння (Брно). Кількість студентства раптово зменшується: одні кінчають, другі вертаються до краю, (по обидва боки Збруча); інші знову, не маючи змоги з фінансових причин студіювати, ідуть на працю. Проте, як ми вже вказали, маємо період відносного розцвіту в УАГ, головню завдяки її філії — Групи Української Національної Молоді та її провідників¹²). Зокрема в 1926 році, коли головою УАГ став Осип Бойдуник, а місто-головою Роман Сушко, праця в УАГ сильно за активізувалася. Для полегшення праці покликано 7 комісій, котрі вповні себе виправдують. УАГ стає членом «Просвіти» у Львові і приєднує цій установі 58 нових членів. Члени УАГ влаштовують кільканадцять рефератів, збирають матеріали до Музею ВБУ, основують «Сокил», беруть чинну участь в комітеті для вшановання сл. пам. С. Петлюри, збирають українські книжки для висилання на Закарпаття і т. ін. Одним словом, є всі назнаки того, що врешті криза переможена. Але треба було ще декілька років праці, поки УАГ стала знову на відповідне її завданню становище. Включившись в коло соборницьких організацій, працює вона активно для здійснення ідеї українського націоналізму й прикладає з успіхом свої руки до праці в узагалі найславнішій для українського студентства добі, яка датується від початку 30-тих років. Визнання ідеї українського націоналізму Укр. Акад. Громадою вороже поставило до неї більшість укр. громадянства з демократичного, соціалістичного та монархістичного табору. Але провокації, наклепи й т. под. з боку цих чинників не відстрашили студентства від праці. Переведення бойкоту комуністів (1932 р.), гостра боротьба проти закроюваного уенерівцями «Національного Конгресу», далі творча праця в Соколі, Пласті, Українській Громаді й інших організаціях — це лише мала частина тих завдань, що собі українське студентство на прайському терені поставило й виконало.

Важним завданням тепер стало уладження національних свят і виховання членства в націоналістичному дусі. Коротко: життя укр. студентства в Празі почало розвиватися й дійшло перед новою катастрофою до висот, яких воно на цьому терені ніколи передтим не осягло. Тим ціннішою стає праця, виконана українським прайським студентством у рр. 1931-34, коли матимемо на увазі переслідування з боку «демократичної» влади в колишній ЧСР, вороже наставлення наших опортуністів та невідрадне матеріальне положення української студіюючої молоді. І в найбільшому розгарі праці прийшов удар, що на декілька років знову послабив діяльність УАГ, аж поки вона не вирівнялася, а пізніше почала навіть знову розвиватися. Восени 1934 року, в звязку з порозумінням між

¹²) Розбудова Нації. р. I. ч. 7—8 ст. 299.

Польщею й Чехословаччиною, чехи видалили найактивніших членів УАГ зо своєї території й таким чином нараз насильно припинили широку діяльність УАГ. Знову муравлиною працею доводиться ставити Громаду на ноги. На дорозі ще більші перешкоди, знову переживаємо в УАГ занепад, може найстрашніший за весь час від початку існування. Одначе цей раз обставини допомагають перемогти всі перешкоди, і започаткувати період нового розцвіту, який УАГ сьогодні переживає.

Немає змоги подати в загальному огляді УАГ всю різноманітність праці, яку за 20 років своєї діяльності вона виконала разом зо своїм членством. Проте постараємося переглянути деякі ділянки праці УАГ.

СТАТУТ У.А.Г.

Одною з найслабших сторінок УАГ був статут, затверджений **10. червня 1920 р.** чеськими властями. Поминаючи нелогічності й неточності, було в ньому багато фатальних пропусків, які не раз мимоволі надавали інший напрямок праці УАГ. Не дивно отже, що декілька разів виникала потреба його змінити. Перша ґрунтовна перерібка статуту в 1922 р. лишилася архівним проєктом, друга спроба доповнення в 1928 р. теж кінчилася неуспіхом. Щойно теперішній виділ опрацював і на останніх Заг. Зборах УАГ ухвалив статут, який дає можливість всебічно розвинути діяльність УАГ на будуче.

ЧЛЕНСТВО У.А.Г.

Дещо зо статистики членства УАГ ми вже навели. Загально дається сконстатувати неприродний зріст членства до 1923--24 р., а далі постійний спад в роках 1924--30, знову зріст в 1930--34, небувалий спад після нещасливої осені 1934, а після того лише повільний зріст членства, та знову тепер (1940/41) велике побільшення студентства на празькому терені, пов'язане з еміграцією українського елементу з ЗУЗ й скупченням українського студентства в Празі в УАГ. Зріст УАГ в перших роках найкраще бачимо з порядкових чисел членських виказок: виказка УАГ ч. 1 має дату 18. I. 1920,¹³⁾ ч. 100 дату 31. VII. 1920, ч. 500 — 8. IV. 1921, ч. 1000 — 12. I. 1922. На день 28. VII. того ж року УАГ нараховувала 1258 членів; до осені 1922 було видано 1409 членських виказок. Після розколу в січні 1923, нараховує УАГ вже лише яких 600 членів, та й то на папері. Членські обов'язки фак-

¹³⁾ Ця виказка була видана др. К. Осауленкові, нині доцент правн. факультету Укр. Вільного Університету в Празі.

тично виконувало лише 321 студентів! Але й це останнє число помалу зменшується, так що в кінці жовтня 1925 р. є 291 членів, в квітні 1926 вже лише 170 членів, в 1928 р. 78, та й це число в слідуючому 1929 р. падає дуже помітно.¹⁴⁾ Але від 1930 р. починає членів в УАГ прибувати: спершу внаслідок злиття 30 згадуваним вже »Союзом Студентів Емігрантів з Північно-Західних Земель України« (14 членів), далі допливу молодого студентства з ЗУЗ. В 1932 р. є вже знов 89 активних членів, пізніше 95 і більше.¹⁵⁾ Після згадуваної нами осені 1934 р., коли велика кількість членів УАГ мусіла опустити Прагу, число членів ще раз, і то поважно, спадає на 47 (фактично 30). В слідуючих роках це число трохи підноситься, щоби устійнитися на 40—50 членів. Щойно в біжучому шк. році (1940-41), студенти, емігранти з ЗУЗ, майже подвоюють число членів УАГ.¹⁶⁾

З рядів УАГ походить ціла низка нині заслужених громадських діячів, наукових робітників, мистців і т. д. З нинішнього Укр. Вільного Університету в Празі були свого часу членами УАГ: й. М. Ректор УВУніверситету в шк. р. 1939-40 проф. др. І. Борковський, проф. др. С. Наріжний, проф. др. О. Гайманівський, доценти цього ж Університету др. К. Осауленко, інж. В. Чапля, др. В. Орелецький, др. Я. Пастернак і др. К. Чехович. З мистців, колишніх членів УАГ, згадуємо між іншими: графіків Василя Касіяна, Віктора Цимбала, Миколу Бутовича, скульпторів Бринського та бл. пам. Колядинського, із співаків Левицького, Гакена і панство Дяченків, диригентів Рошахівського, Петрівського, Россіневич-Щуровську, Б. Левицького, Гнідого та з молодших Мировича; з поетів Олексу Стефановича, Купчинського, Ольжича, покійних Лавра Миронюка та Антона Павлюка, з молодших Івана Ірлявського та Андрія Гарасевича; з письменників Уласа Самчука, Вірлиного, бандуриста світової слави Василя Ємця і ін. З громадських діячів бачимо в УАГ між іншими др. Мирона Коновальця, Осипа Бойдуника, Романа Сушка, Володимира Мартинця, Олексу Бойкова, Миколу Масюкевича, бл. пам. Степана Нижанківського, Мирона Заклинського, Володимира Забавського та **всіх** президентів ЦЕСУС-а, починаючи Петром Ґаном, кінчаючи Я. Барановським і нинішнім президентом др. Дмитром Равичем, і багато, багато інших. Не згадуємо цілий ряд лікарів і інженерів, кол. членів УАГ, що довгі роки успішно працюють у своїх ділянках і для національної справи. Окремо згадуємо кол. члена УАГ Краєвого Команданта УВО, підло замордованого ляхами перед десятима роками (30. IX. 1930 р.) сл. пам. сотника Юліяна Голо-

¹⁴⁾ В членському списку УАГ за 1929. р. є занесено 56 членів. В дійсності тоді членів було щось коло 4-ох десятків.

¹⁵⁾ В списку членів десь з 1932—33 р. (без дати) нараховано 119 чл.

¹⁶⁾ Тепер УАГ має десь коло 130 членів.

вінського. Інших героїв Української Національної Революції не будемо згадувати. Багато з них працює ще й сьогодні в підпіллі. На цьому місці згадаємо лише відданих членів УАГ, воїнів Української Революції Антона Хмарука та Олександра Блистева, що загинули в 1939 році.

В перших роках члени УАГ були переважно горожани УНР, або ЗУНР. Для прийняття в члени мусів кожний подати доказ про виконання горожанського обов'язку (служба у війську УНР, праця в укр. держ. установах під час укр. держави, тощо) та згідно із статутом 2-ох ручителів. Пізніше цієї практики вже не дотримувалися з огляду на молодших студентів, що у визвольних змаганнях не могли через свої молоді літа брати участі.

Надзвичайними членами УАГ були з самого початку також чужинці; подибуємо чехів, німців, білорусинів. Переважно це були такі чужинці, яких доля і недоля були тісно пов'язані з Україною.

ФІЛІЇ У.А.Г.

Філій УАГ нараховувала поза Прагою 5: 2 в Йозефові — кружок «Правників» та секція студіюючих на матуральних курсах в Йозефові, філія УАГ в Брні, філія в Мельніку та «Кружок українських гірничих та гутничих студентів «Каменярів» в Пржібрамі. Менше значення мали обидві філії в Йозефові, якої члени переїхали на студії до Праги, та в Мельніку, де зосереджувалося найбільше 10—15 укр. студентів савіничої школи.

Філія УАГ в Брні повстала в шк. р. 1920-21, маючи 15 членів, однаке кількість ця скоро зросла на 100 і більше. В осені 1921 р. ця філія усамостійнилася, з власним статутом. Першим головою самостійної брненської УАГ став згадуваний вже св. пам. сотник Юліян Головінський, в той час студент ветеринарії. УАГ була в Брні довший час єдиною укр. студ. організацією і завдяки доброму прововоді працювала з великим успіхом. Коли однаке в Брні повстали й інші студ. товариства, УАГ почала занепадати. 5-го січня 1928 р. перетворилась ця УАГ в Українську Громаду,¹⁷⁾ а студентським товариством лишилась, заснована в травні 1925 р. Українська Студентська Спілка,¹⁸⁾ яка зрештою тісно співпрацювала з Українською Громадою, котра в свою чергу стала брненською філією Української Громади в ЧСР. Після прилучення Чехії й Морави до Німеччини, ця Громада перетворилась в філію УНО, а студентство знову зорганізувало для себе філію

¹⁷⁾ Десять років Української Громади в ЧСР. Прага 1938. ст. 70—71.

¹⁸⁾ Студентський Вістник 1925 р. ч. 11, ст. 26—27.

Української Академічної Громади. Сьогодні брненська філія УАГ має 15 членів.

КРУЖОК УКРАЇНСЬКИХ ГІРНИЧИХ І ГУТНИЧИХ СТУДЕНТІВ »КАМЕНЯРІ« В ПРЖІБРАМІ.

Кружок повстав як самостійна студ. організація в 1919/20 роках, одначе з огляду на центральний характер тодішньої Укр. Акад. Гром. підпорядковувався їй в зовнішній праці¹⁹⁾ та вважався до пізнішого виступу з УАГ її філією. »Каменярі« були хоч не дуже численні, та дуже активні, і працю, яку вони за час своєї діяльності виконали, треба подивляти. Більшість студентів у Пржібрамі це були військові з ЗУЗ.²⁰⁾ В часи найбільшої активності числили »Каменярі« 50—60 членів.

СЕКЦІЇ У.А.Г.

В різні часи нараховувала УАГ різне число секцій. Більшість з них в 1922--23 році усамотійнилась, щоби незадовго після того зліквідуватися. В червні 1922 р. мала УАГ 6 секцій, 10 станових гуртків, 3 ідолюгічні групи, 3 громадські комітети, та 3 інституції, що стояли по за радою УАГ. З усіх цих секцій, гуртків і т. д., за браком місця згадуємо хіба лише технічну секцію »Основу«, яка усамотійнилась в 1922 р., щоби в 1933 р. знову ввійти в УАГ. Теж в 1922 р. усамотійнився Укр. Акад. Хор, що виконав велику працю для популяризації укр. пісні й придбав їй славу між чеським громадянством.²¹⁾ Від біжучого шк. року також УАХ існує як секція при УАГ. Укр. Медична Громада, що повстала як секція УАГ і була після протестаційного віча з нагоди рішення ради амбасадорів (15. III. 1923) розвязана, утворила знову свою секцію при УАГ на весні 1924 р. і при ній існує до сьогодні. До інших секцій принагідно повертатимемо.

ПРАЦЯ ЧЛЕНСТВА У.А.Г. В ІНШИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ.

Діяльність членства УАГ є також гідна згадки. Через своїх членів УАГ брала підчас свого 20-тилітнього існування участь майже у всіх укр. громадських установах Праги. Також при всіх більших імпрезах, улажжуваних українським громадянством на цьому терені, брала УАГ радо участь. Член УАГ, др. М. Коновалець, брав участь у заснованні Музею ВБУ в Празі. Зокрема, активний елемент гуртувався переважно в **Групі Укр. Національної Молоді**, що існувала, яко

¹⁹⁾ Див. 1 точку статуту »Каменярів«.

²⁰⁾ Звіти в Студ. Вістниках.

²¹⁾ Згадати б хоча фестивал словянської пісні в Празі, в квітні 1928 р.

філія при УАГ в Празі, Брні та при кружку «Каменарі» в Пржібрамі. Повстала Група УНМ восени 1922 р., відколи й датується її праця. Офіційне прохання про прийняття, як секції до УАГ, датується однаке щойно 1. червнем 1923. Знаємо, що Група УНМ одна з перших стала шукати той шлях до наших змагань, яким сьогодні йде українська нація, і своєю працею спільно з Легією Українських Націоналістів у великій мірі спричинилася до покликання ПУН та до створення ОУН, куди остаточно й влялася. Відомо, що Група УНМ мала й поза колишньою ЧСР свої відділи, зокрема на ЗУЗ. Більше про її діяльність знайдемо в «Розбудові Нації»²²), або в журналі, який ця Група в Празі видавала впродовж 4-ох років (аж до появи «Розбудови Нації») під назвою «Національна Думка».²³) Зпоміж членів УАГ має Група з самого початку більше 300 членів; між ними находимо вже згадуваних сл. пам. сот. Ю. Головінського, бл. пам. Ст. Нижанківського, далі др. М. Коновальця, О. Бойдуника, В. Мартинця, О. Бойкова, Р. Сушка і багато інших.

Про працю, яку членство УАГ виконало для ЦЕСУС-а, найкраще свідчить той факт, що всі дотеперішні президенти нашої найвищої централі — це колишні члени УАГ. Переважно заходами УАГ і був покликаний до життя ЦЕСУС. Сталося це підчас «Третього Конгресу Укр. Студентів ЗУЗ та Еміграції» (22. червня — 7. липня 1922) в Празі. Тема ЦЕСУС і УАГ занадто широка, щоби її тут розглядати.

У.А.Г. і ІНШІ ОРГАНІЗАЦІЇ.

УАГ виконувала до створення ЦЕСУС-а багато завдань, властивих центральній організації, і через те мусіла мати контакт з українськими студентськими організаціями поза Чехією. В архівах УАГ знайдемо таким чином листування майже зо всіма європейськими, а принагідно і з позаєвропейськими осередками (як із Єгиптом, Америкою, ітд.), де скупчувалося українське студентство. Теж з ПРОФОРУС-ом утримувався тісний контакт. До студентських товариств, котрі повстали в Празі в пізніших часах, або вилучились з УАГ, за винятком соціалістично-комуністичної «Громади», були переважно товариські відносини. В останньому десятилітті сердечні звязки лучили УАГ з «Союзом Підкарпатських Руських Студентів»²⁴). З товариств суспільно-громадських співпрацювала УАГ лише з соборницькими організаціями, в останніх

²²) Розбудова Нації р. І. ч. 1, ст. 24, ч. 3, ст. 113, ч. 5, ст. 205, ч. 7—8 ст. 299—300.

²³) Спершу неперіодично, від 1927 р. місячник друком до 1928 р.

²⁴) Офіційна назва, яку чехи не позволяли змінити. СПУС повстав в 1926 (1921) р.

роках передовсім з Українською Громадою (нині пражка філія УНО), з якою в спілку улаштовувано всі більші імпрези. Члени УАГ були від засновання Укр. Громади завжди членами її управ і посідали часом високі функції.

Для зносин із чужинецьким студентством існувало при УАГ, до створення ЦЕСУС-а, Бюро закордонних зносин. Пізніше УАГ продовжувала зносини з чужинним студентством лише на пражському терені. Цікаво зазначити, що спроби навіязати якийсь тісніший контакт із чеським студентством не увінчалися успіхом. З великих приятелів українського народу, а зокрема українського студентства з чеського громадянства згадуємо покійного проф. історії Східної Європи чеського Карлового Університету, Бідла. Великим успіхом на початку своєї діяльності користувався югославянсько-український студентський клуб.²⁵⁾ Гарні відносини були завжди з білоруським студентством; про зносини з болгарським студентством в Празі лише згадуємо. Найкращі відносини були з литовським студентством від 1928 р. Литовсько-Українське Студентське Товариство в Празі може похвалитися за 10 років свого існування гарними успіхами. Успішними працівниками в цьому товаристві були основоположники його др. Дмитро Равич та Осип Бойдуник, та з молодших Кость Мельник й Оксана Голубінківна. Зпоміж литовців, з огляду на політичну ситуацію, не згадуємо нікого.

Видавничу працю У.А.Г. провадила секція »Друкар« (заснована 14. II. 1922). Вислідом її праці був виданий у липні 1922 р. літературний альманах »Стерні«, ще перед тим, заходами УАГ виходив журнал »Укр. Студент«, сатиричний журнал »Віхоть«, бюлетені, і т. под. Від 1924 р. видає Група УНМ при УАГ неперіодичний журнал »Національна Думка« (від початку 1927 р. друком, яко місячник до початку 1928 р., до часу появи »Розбудови Нації«). Члени УАГ працювали теж довгі роки в редакції пражкого »Студентського Вістника« (виходив від грудня 1923 до жовтня 1931).

ІМПРЕЗИ У.А.Г.

Від самого початку грали імпрези велику роль в діяльності УАГ. Заходами студентства улаштовувалися найрізноманітніші концерти, Академії з нагоди Національних Свят (за допомогою Укр. Акад. Хору), протестаційні віча: з приводу Українських Високих Шкіл на ЗУЗ, голоду на Україні, рішення Ради Амбасадорів, »Всенационального Конгресу« і т. ін. Найрізноманітніші імпрези влаштовують і різні секції УАГ, як: »Боян«, співацький гурток при УАГ, літературно-ми-

²⁵⁾ Заснований у 1923 р.

стецький гурток, »Трембіта«, музичний кружок, гурток плекання пісні при УАГ і інші. В 30-тих роках улаштувала УАГ з ініціативи своєї секції »Зарево« декілька імпрез під гаслом »Аполло Мілітанс« (1933--35). В тих роках усталилася також традиція вшановувати академіями світлу пам'ять героїв Української Національної Революції: Ольги Басараб, Люболича, сотника Головінського, Данилишина, Біласа, та з 1938 р. сл. пам. Вожда полк. Євгена Коновальця, і ін. Всенаціональні свята обходила УАГ разом з Українською Громадою (УНО), Союзом Підкарп. Укр. Студентів, Укр. Акад. Хором, Пластом, подекуди з Соколом.

Поки УАГ мала більше тисячі членів, відчити для членства були дуже непопулярні. Не раз в архіві УАГ находимо скарги, що відчит не міг відбутися, **бо ніхто з членів не прийшов!** Пізніше, заслугою Групи УНМ стали реферати дуже улюблені і відвідувані; після рефератів відбувались звичайно цікаві дебати. Реферати читали члени УАГ і гості на запрошення.

БІБЛІОТЕКА У.А.Г.

Бібліотека існувала при Громаді від самого початку. Перші книжки були пожертвовані, або куплені товариством на призначені для того фонди. Добрі бібліотеки зібрали собі зокрема Медична Громада, Основа та Секція Філософів при УАГ. Більшість цих книжок порозбірали самі студенти: жалюгідні рештки лишились в УАГ, дещо збереглось у Музею Визвольної Боротьби України, передане туди УАГ-ою. В біжучому шк. році, змагаючись до засновання в Празі одної української бібліотеки, УАГ передала фахові бібліотеки своїм секціям, а красне письменство до УНО в Празі, яке сьогодні організує таку бібліотеку. Ще раніше УАГ помагала книжками »Просвітам« на Закарпатті, та філії »Просвіти« в Празі.

ЗВІТИ З ДІЯЛЬНОСТИ У.А.Г.

Кожночасна Управа мала обов'язок висилати до ЦЕСУС-а та до преси звіти про діяльність. Чи правильно посилались звіти до ЦЕСУС-а, ми зараз перевірити не маємо змоги, але до преси такі звіти доходили дуже рідко, та й то не завжди вичерпуючі; ця обставина дуже утруднює збирання інформацій з колишньої діяльності УАГ та її перевірення. Подекуди оправданням може служити те, що не завжди відповідна преса виходила, але все ж вповні оправдати це недбальство минулих Управ не можна. Цій обставині треба завдячити у великій мірі те, що цей перегляд не може подати вичерпуючих відомостей із діяльності УАГ.

СТУДЕНТКИ В У.А.Г.

Жіноцтво було членами від самого початку існування — одиниці навіть дуже діяльні. У виділах УАГ займали переважно підрядні функції, але від 1925 р. були в них майже завжди заступлені. Важніші функції у виділі мали: Стефа Гречаківна (заступниця голови в 1927-28) та Ірена Посацька (секретарка в 1932-33). Зпоміж інших членок УАГ заслугоує на згадку Оксана Голубінківна.²⁶⁾

СПОРТ І У.А.Г.

Вагу спорту зрозуміло членство УАГ з самого початку, чого доказом є те, що одною з перших секцій при УАГ повстав якраз спортовий кружок. 14. травня 1921 р. повстав також при УАГ Український Студентський Спортовий Клуб (УССК), який з самого початку мав 6 секцій: копаного мяча, легкої атлетики, водяного спорту, забавову секцію та пропагандивний і теоретичний відділи, а крім того прогулькову комісію. УССК провадив довгі роки значну діяльність, досягаючи великих успіхів. Про зорганізування УАГ-ою українського Сокола в Празі та про найактивнішу в ньому діяльність до середини 1937 року, як і про працю студентів у празькому Пласті (Союз Українських Пластунів Емігрантів — СУПЕ та 14 курінь ім. Євгена Коновальця) ми вже згадували. Спортова секція при УАГ була відновлена на весні 1937 д. В цьому ж році її дружина копаного мяча здобула перше місце у студентських змаганнях копаного мяча в кол. ЧСР, ділючися цією ціною з мадярською студентською дружиною. Літом 1937 р. мала наша дружина копаного мяча під іменем ЦЕСУС-а виступати на Студентській Олімпіяді в Парижі. В останній хвилині на домагання наших ворогів цієї дружини до змагань, на жаль, не допущено.

МАТЕРІАЛЬНА СТОРІНКА У.А.Г.

Зрозуміло, що студентство, яке опинилось по волі, або по неволі, на еміграції, у великій більшості не мало змоги утримувати себе на студіях і було здане на різні підпори. В 1919 р. помагав українським студентам у Празі децю Уряд УНР та державна фінансова комісія. В 1920 р. повстає фінансова комісія при УАГ та трохи підтримує ЗУНР. Обідами помагав певний час УМСА. В 1921 році створено при УАГ Студентську Поміч, яка завдяки активній праці проводу отримує значні суми від американських українців. До кінця липня

²⁶⁾ До початку 1923 р. існувала при УАГ Секція Студенток, яка усаможийнилась під назвою: „Громада Української Студіюючої Жіночої Молоді в Празі“.

1921 р. виплатила УАГ своїм членам на утримання 320.000 корон, при чому прожиткове мінімум для одного студента визнано на місяць 310 кор. В грудні 1921 р. удається роздобути допомогу від чеського уряду, котрий на українське студентство асигнує спершу 300, пізніше 500 тисяч корон місячно. Розподілення грошей було доручено, для цього зорганізованому Чесько-Українському Комітетові, до якого перейшла Студентська Поміч. Головою цього Комітету був проф. Бідло. До кінця шк. року 1921-22 одержано таким чином від чеської влади для українських студентів 3,700.000 корон. Особисто помагав укр. студентам пізніше більшими сумами през. Масарик. Взагалі треба признати, що на той час українське студентство було на своїх студіях у кол. ЧСР краще забезпечене, як дебудь інде. Лише поодинокі студенти не користалися з допомоги.²⁷⁾ Пізніше, коли чеська влада відмовилась від помочі укр. студентству, повстала при УАГ «Взаїмна Поміч», потім Допомогвий Фонд. Одначе більших сум ці допомогові акції серед емігрантів зібрати не змогли. Так само «Довжні скрипти УАГ» не дали бажаних наслідків. Теж заснований перед 10 роками «Допомоговий Фонд Українським та Білоруським Студентам» не може похвалитися більшими успіхами. В 1937 році він щоправда зміг скромно допомагати окремим студентам, але після конфлікту з УАГ-ою зовсім занепав. В біжучому часі матеріяльне забезпечення для своїх членів особливо важливе в діяльності УАГ. Одначе більшими успіхами тут похвалитися ще не можна. Ця акція УАГ буде залежати від прихильности нашого громадянства. В минулому шк. році мала більшість членів УАГ підчас зимових місяців обіди від НСФ. УАГ помагала завжди по змозі Укр. Установам та в останніх роках переважно політ. в'язням на ЗУЗ, для яких роблено збірки.

²⁷⁾ 1. IV. 1924 було в УАГ 394 члени, з того 374 допомоговців, 20 недопомоговців.

Ювілейний зїзд Української Академічної Громади.

(в днях 18.—20. жовтня 1940. р.)

В 1940. р. відсвяткувало українське студентство Протекторату Чехія й Морава двадцятиліття найстаршої української студентської організації, а від 1938. р. й одинокі, Української Академічної Громади. З цього приводу відбувся в днях 18.—20. жовтня ювілейний зїзд. Тут коротко передамо його перебіг.

Зїзд почався 18. жовтня в 17. годині Звичайними Загальними Зборами в домі чеських інженерів »СІА«. Салю прикрасив член УАГ мистець М. Михалевич. Спереду були жовтосині прапори з націоналістичним тризубом; на їхнім фоні видавався великий портрет Провідника полк. Андрія Мельника. Посередині був стіл Президії Зборів, по правій стороні засіла Ревізійна Комісія, по лівій попередня Управа й представники преси. Зборами проводив згідно зі звичаями Громади голова УАГ Мирослав Риндик, що покликав на свого заступника Романа Фодчука.

В своєму вступному слові М. Риндик привітав присутніх, коротко згадав про роль українського студентства взагалі, членства ж УАГ зокрема, в націоналістичному русі й боротьбі за Завтра української нації. Згадав про славної пам'яті полк. Євгена Коновальця, що його перебування в Празі залишиться на завжди дорогою пам'яткою для багатьох членів УАГ. Закінчив тим, що студентство як було вірне сл. пам. полк. Е. Коновальцеві, так не менш непохитно стоїть за полк. Андрієм Мельником, співтворцем націоналістичного руху.

По звітах членів Управи подав звіт за Ревізійну Комісію її голова Василь Починок. Ревізійна Комісія сконстатувала, що уступаючи Управа виконала всі свої обов'язки й тому через свого голову запропонувала уділити Управі абсолюторієм без дискусії над звітами. Внесок прийнято аклямацією.

Далі приступлено до вибору голов завідуючих органів УАГ. На пропозицію В. Починка вибрано аклямацією на голову УАГ Мирослава Риндика, попереднього голову. На го-

лову Ревізійної Комісії вибрано Марка Антоновича (один здержався), а на голову Суду Чести Льва Хомінського (одногосно). Інших членів завідуючих органів збори вибірають так само одногосно.

З дальших точок нарад слід наприклад підмітити проєкт нового статуту, який дала Управа на затвердження Загальним Зборам. Доточасний статут не відповідав вимогам організованого студентського життя ні сам по собі, ні своїм духом. Новий же статут був пристосований до нових потреб і передбачив використання правдоподібних можливостей у будучому; він є побудований на вождівським принципі, який де факто в організаційних формах УАГ давно вже практикувався, що є зрештою самозрозумілим для організації, побудованій на націоналістичних засадах. Варта згадати, що на підставі цього статуту можна було приступити до формального заснування філій УАГ в Брні та Оломоуці.

Після обговорення пляну праці на будуче, запропонованого уступаючою Управою, М. Риндик заклав збори в год. 20. Збори перейшли в добромu порядку завдяки як солідному ставленню Управи, що виявилось в точній підготовці зборів, так і цілому членства. На зборах було присутніх 75 членів та 10 гостей. Назагал можна було відчувати настрій довіри членства до Управи і навпаки. Учасники розійшлися з приємним почуттям вдовілля, що звичайно появляється після довершення якогось досконалого діла.

На слідуючий день в год. 9-тій відбулося спільне засідання Управи з представниками Централь. На засідання прибули: Президент ЦеСУС-а Інж. Др. Дмитро Равич, референт звязку і соціальної опіки ЦеСУС-а Кость Мельник. З високошкільних осередків в Протектораті приїхав делегат з Брна. Предметом нарад було взаємне інформування себе про напрямки праці та обговорення такої пекучої справи, як допомога акція для студентства.

По нараді більшість присутніх вибралася до Музею Визвольної Боротьби України оглянути студентську виставку, яку Дирекція Музею урядила з нагоди Ювілейного Зізду. В Музею заховалося багато цінних памяток з історії УАГ, як книги діловедення, посвідки, оголошення, афіші, виказки й інші різні памятки по людях, які з несплямленим імям перейшли до історії, чи тепер творять історію. На відвідувачах, передовсім колишніх членах, кожна з цих памяток викликала спомин з минулого про студентське життя, повне радісних і тяжких хвилин, повне турбот і борні за краще Завтра.

Цього ж самого дня в год. 16-тій відбулися Святочні Збори. Збори відкрив голова т. Риндик Мирослав і привітав представників: п. Інж. Др. Дмитра Равича як президента ЦеСУС-а, п. Костя Мельника як члена Управи ЦеСУС-а,

п. Качмара — голову НАСУСОН-у, представників Українського Вільного Університету, Української Академії Мистецтва, УНО й інших місцевих організацій. Опісля відчитано надіслані привіти і телеграми від: Ректорату і Деканатів Укр. Вільного Університету, Української Академії Мистецтва, Централі УНО в Берліні, Жіночої Референтури при УНО, Представництва УНО на Протекторат, від філій УНО в Протектораті й від студентських товариств. Крім цього надійшли привіти від Пана Президента Волошина, Проф. Др. Івана Горбачевського, полк. Сушка, Др. Ю. Вассіяна, Др. М. Коновальця, інж. О. Бойдуника, Сулятицького й інших.

З черги слідували доклади Інж. Дм. Равича, т. Марка Антоновича й т. Якова Шумелди. Всі ці доклади друкуємо в Альманаху. Знову ж референт звязку і соціальної опіки ЦеСУС-а, т. Кость Мельник, накреслив у своєму рефераті образ стану українського студентства під сучасну хвилю та вказав на ці обовязки, що для української суспільности в Генеральнім Губернаторстві та всіх українських громад на чужині з такого стану випливають.

На тому місці спинимося над найважливішими моментами доповіді т. К. Мельника. Велика скількість української студіючої молоді розсіяна на великих просторах Середньої Європи без змоги студіювати. Є серед студіючої молоді кілька наперствувань. З упадком Карпатської України прийшло на Захід теж українське студентство з тієї землі. Це в більшості члени «Карпатської Січі». Нова хвиля студіючої молоді прийшла опісля із ЗУЗ у звязку з відомими подіями осені 1939 р. Літом цього року прибула ще свіжа еміграція з Буковини й Басарабії. До того треба ще дочислити тих студентів, що були на високих школах в Середній і Західній Європі до вибуху війни. Подавляюча більшість тієї молоді не має засобів до студій. З тієї причини розпочата акція допомоги мусить набрати відповідної натури. Централізація зусиль є передумова успіху. До наладнання тієї справи є покликані: Український Центральний Комітет в Губернаторстві, УНО в Німеччині, ЦеСУС при співпраці НАСУСОН-у, СУСОП-у й окремих студентських товариств. Студентство числить теж на допомогу й правну поміч зі сторони Української Станиці Довіря в Німеччині та наших Високих Наукових Установ. 840 студентів з терену, обнятого сьогодні Великою Німеччиною, потребує піддержки. Не можна теж забути про нашу студіюючу молодь Західньої та Південно-східньої Європи (Франція, Бельгія, Італія, Югославія, Румунія).

О год. 19. закрито Збори.

Після святочних зборів відбулися спільні відвідини вистави: «Лебедине Озеро» в Національному Театрі, де серед

взаємної гутірки переведено весело кінець другого зїздового дня.

День 20. Х. розпочато прогулькою до Вранської Греблі, місцевости віддаленої біля 20 км. від Праги.

Рано в год. 7. виїхали учасники прогульки кораблем в гору Влтави. Погода чудова. Ранній холод додавав свіжости. Настрій прогульковий: радісні крики, сміх, жарти, оживлена розмова. Корабель насилу бореться зі швидкою струєю води і пливе досить повільно, одначе для учасників час летить ластівкою. Не чулись навіть, як минули Моджани, Збраслав і виїхали в мальовничо розписані високі береги Влтави. По одному і другому боці стрімкі узбіччя, покриті зеленню, серед якої тут і там видніють сліди жовтої осінньої краски. Ізза гущі дерев повиставляли свої голови скелі і спокійно придивляються життю на Влтаві. А тут оживлений рух: кораблі, кораблики, човни, каяки мчать вділ ріки чи з трудом продираються вгору.

Коло Вранської Греблі учасники висідають і дальшу частину дороги відбувають пішком. Спинаячися по високих берегах ріки, зі співом на устах, дістались до Давлів. Тут відпочили, заспокоїли свої вовчі апетити і зібрались в поворотну подорож. Веселий настрій був невідлучним товаришем прогульки. В год. 16. були вже в Празі. Поспішаючи всі розійшлись домів, щоби годину пізніше знову стрінутися разом на Літературному Вечері.

В просторій салі «Унітарія» засіли за столами запрошені гості і члени УАГ. В год. 17. Др. Росоха відчинив Літературний Вечір і вказав на його значіння для плекання молодих талантів. Опісля запрошені поети і письменники відчитали уривки зі своїх найновіших творів. Вірш Ольжича «Білас і Данилишин» віддеклямував т. Генік-Березовський. Особисто читали свої вірші т. Асканич: «Славній пам'яті вождеві», І. Ірлявський: «Вересень», А. Гарасевич: «Криваві сонети». В дальшу чергу т. Білецька відчитала уривок з поези М. Чирського: «П'яний рейд». Накінець п. Улас Самчук відчитав уривок зі своєї найновішої повісти з життя Карпатської України: «Сонце сходить на Заході».

Після офіційної частини відбулася спільна вечерея, підчас якої т. Гарасевич деклямував сатиру М. Бараболі про «автономію для Карпатської України». Серед співу і веселої гутірки проведено кінець останнього дня зїзду.

Альманах редагувала колегія.

*Замовлення посилати на: УАН,
PRAHA III, Josefská 2/II.
Protektorat Böhmen und Mähren.*

PA 1537 (198

В А Д Ц Я Т ь Л І Т
у к р а ї н с ь к о ї
а к а д е м і ч н о ї
г р о м а д и

Львів. Бібліотека
Л. УРСР